

SOÚ
Sociologický ústav AV ČR

Tuto práci recenzovaly:
Mgr. Markéta Sedláčková
PhDr. Jana Duffková, CSc.

Tento text vznikl v rámci projektů Grantové agentury ČR č. 403/02/1500 „ISSP 2002 a 2003 – rodina a národ v komparativní perspektivě“ a Grantové agentury Akademie věd České republiky č. B 7028202 „Modely vstupu do manželství v České republice, 1989–2002“.

© Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2004.

ISBN 80–7330–063–X

Životní spokojenost: rodina, práce a další faktory

Dana Hamplová

Obsah

Abstrakt	7
Abstract	8
Abstraktum	9
1. Úvod	11
2. Životní spokojenost, štěstí a subjektivní blaho	12
2.1 Lze spokojenost a štěstí měřit?	13
3. Životní spokojenost a faktory, které ji ovlivňují	15
3.1 Hypotézy	15
3.1.1 Pohlaví, věk a vzdělání	15
3.1.2 Rodinný stav a spokojenost s rodinným životem	17
3.1.3 Spokojenost s prací, práce versus rodina	18
3.2 Použitá data, jejich úpravy a analýzy	19
3.2.1 Deskriptivní statistiky	20
Spokojenost podle věku	22
Spokojenost a vzdělání	23
Spokojenost a rodinný stav	24
Spokojenost s prací a spokojenost s rodinou – vzájemná provázanost	26
3.2.2 Regresní modely – celková životní spokojenost a faktory, které ji ovlivňují	28
Životní spokojenost – rodina versus práce	32
4. Závěr	35
Příloha: Seznam tabulek a grafů	37
Literatura	38
Shrnutí	41
Summary	42
Zusammenfassung	43

Životní spokojenost: rodina, práce a další faktory

Dana Hamplová

Abstrakt

Následující text se zabývá problematikou životní spokojenosti a štěstí českých mužů a žen v šetření ISSP 2002. Nejprve se shrnuje diskuse o tom, jak životní spokojenost a štěstí v sociálních vědách chápat a zda a jak je možné je měřit. Jádrem studie spočívá ve zpracování kvantitativních dat o spokojenosti se životem, rodinou a prací v české populaci a faktorech, které ji ovlivňují. Pozornost se věnuje základním sociodemografickým faktorům (pohlaví, věku, vzdělání, rodinnému stavu a typu partnerského soužití) a tomu, nakolik je celková životní spokojenost ovlivněna spokojeností s rodinou a spokojeností s prací. Výsledky ukazují, že muži a ženy se neliší v tom, jak jsou spokojeni se svým životem, s rostoucím věkem však životní spokojenost klesá. Významným faktorem v životní spokojenosti je rodinný stav, resp. typ soužití – ženatí a vdané a lidé žijící s partnerem jsou celkově spokojenější než ostatní. Data rovněž naznačují, že rodina ovlivňuje životní spokojenost více než práce.

Klíčová slova

životní spokojenost, štěstí, determinanty životní spokojenosti

Life Satisfaction: Family, Work, and Other Factors

Dana Hamplová

Abstract

This study examines the life satisfaction and happiness of Czech men and women as surveyed in the ISSP 2002. First, it summarises the discussion on how life satisfaction and happiness are understood in the social sciences, and whether and how it is possible to measure such things. The core part of the study involves processing quantitative data on satisfaction with life, family, and jobs in the Czech population, and the factors that influence satisfaction. Attention is devoted to basic socio-demographic factors (gender, age, education, marital status, cohabitation) and to the question of how much general satisfaction with life is influenced by family and work satisfaction. The results show that men and women do not differ with regard to how satisfied with their lives they are, but that satisfaction with life decreases as a person's age increases. A significant factor in life satisfaction is marital status, or the type of living arrangement a person is in – married people and people living with a partner are on the whole more satisfied than others. The data also suggest that satisfaction with family life is a stronger determinant of life satisfaction than work.

Keywords

Life satisfaction, happiness, determinants of life satisfaction

Lebenszufriedenheit: Familie, Arbeit und andere Faktoren

Dana Hamplová

Abstraktum

Der folgende Text beschäftigt sich mit der Problematik der Lebenszufriedenheit und des Glücks tschechischer Männer und Frauen in der Studie ISSP 2002. Zuerst wird die Diskussion darüber zusammengefasst, wie man Lebenszufriedenheit und Glück in den Sozialwissenschaften auffasst und ob man sie messen kann. Der Kern der Studie besteht in der Verarbeitung quantitativer Daten über die Zufriedenheit in der tschechischen Bevölkerung bezüglich Leben, Familie und Arbeit. Außerdem wurden Faktoren untersucht, die diese Zufriedenheit beeinflussen. Dabei wird sowohl den grundlegenden soziodemographischen Faktoren (Geschlecht, Alter, Bildung, Familienstand, Zusammenleben) besondere Aufmerksamkeit gewidmet als auch dem Umstand, inwieweit die Lebenszufriedenheit insgesamt von der Zufriedenheit mit der Familie und der Zufriedenheit mit der Arbeit beeinflusst wird. Die Ergebnisse zeigen, dass sich Männer und Frauen nicht darin unterscheiden, wie zufrieden sie mit ihrem Leben sind. Im Alter fällt die Zufriedenheit jedoch ab. Ein wichtiger Faktor ist hierbei der Familienstand bzw. das Zusammenleben – verheiratete Menschen und Menschen, die mit ihrem Partner zusammenleben, sind insgesamt zufriedener als andere. Die Daten deuten ebenfalls an, dass die Familie die Lebenszufriedenheit stärker beeinflusst als die Arbeit.

Schlüsselwörter

Lebenszufriedenheit, Glück, Determinanten der Lebenszufriedenheit

1. Úvod

Spolu s rozvojem sociologického zkoumání kvality života se začala pozornost zaměřovat i na životní spokojenost, štěstí a subjektivní blaho. Touto problematikou se zabývá i následující text. Základní problém však je, že i když téměř každý intuitivně ví, co tyto pojmy znamenají, je velmi těžké přesněji definovat, co štěstí, životní spokojenost a subjektivní blaho vlastně jsou a jak je případně zkoumat. První kapitola proto přináší stručný přehled diskusí nad pojmy životní spokojenosti, štěstí, subjektivního či psychologického blaha a tím, zda a jak je vůbec možné tyto fenomény empiricky měřit.

Jádro této práce však spočívá v následujících kapitolách, které přinášejí kvantitativní analýzy dat ze šetření ISSP 2002 – *Rodina a měnící se gender role* (International Social Survey Program). Ty se snaží nalézt odpovědi na otázku, jaké faktory ovlivňují životní spokojenost/štěstí v české společnosti. Pozornost se v tomto ohledu věnuje nejen vztahu mezi základními sociodemografickými faktory a celkovou životní spokojeností, ale i tomu, do jaké míry je celková spokojenost ovlivněna hodnocením vlastního rodinného a pracovního života.

Empirická část začíná shrnutím předcházejících výzkumů a formulováním hypotéz o vztahu mezi pohlavím, věkem, vzděláním, rodinným stavem, spokojeností s rodinou a prací a celkovou životní spokojeností. Za touto částí následují základní deskriptivní statistiky popisující, jak jsou různé skupiny obyvatelstva spokojeny se svým rodinným životem, prací i životem jako celkem. Oddíl deskriptivních statistik přináší i stručné analýzy vztahu mezi spokojeností s prací a spokojeností s rodinou. Je totiž zřejmé, že tyto oblasti jsou vzájemně provázány, a lidé, kteří jsou spokojeni v jedné oblasti života, bývají spokojeni i v druhé oblasti života, což lze vysvětlit jak obecnou psychologickou tendencí k optimismu/pesimismu, tak tím, že se problémy či úspěchy promítají do ostatních oblastí života.

Důraz však leží na řadě regresních analýz, které berou v úvahu působení různých faktorů zároveň, a umožňují proto ověřit formulované hypotézy. Nejprve se vyhodnocuje vliv základních sociodemografických faktorů a spokojenosti s rodinným životem. V druhé části do těchto modelů vstupuje i spokojenost s prací, ale v tomto případě se analyzují jen ti respondenti, kteří v době šetření pracovali.

2. Životní spokojenost, štěstí a subjektivní blaho

Výzkum životní spokojenosti, štěstí a subjektivního blaha se potýká se základním problémem – v sociálních vědách neexistuje ani přibližná shoda, co tyto pojmy znamenají a jaké jsou mezi nimi rozdíly. I když se kvalita života, spokojenost, štěstí a subjektivní či psychologické blaho obvykle kládou do protikladu k „objektivním“ ekonomickým a demografickým faktorům a materiálním a na zisk orientovaným kritériím, přesnější definice těchto pojmů stále chybí.

Část autorů rozlišuje štěstí, které se týká pozitivních emocí, a spokojenost, která vypovídá o posto-
jích a kognitivním zhodnocení vlastního života. Například Diener a Lucas (2000) chápou štěstí (afek-
tivní kategorie) či životní spokojenost (kognitivní kategorie) jako součást širšího konceptu subjek-
tivního blaha. Podobně Kim, Hatfield (2004) rozlišují mezi životní spokojeností, která se podle nich
týká kognitivního hodnocení vlastního života, a štěstím, které značí přítomnost pozitivních emocí
a nepřítomnost negativních emocí. Rovněž Stack a Eshleman (1998) chápou štěstí jako emocionál-
ní kategorii a definují je jako „subjektivní indikátor pozitivních pocitů“.

Haybron (2003) naproti tomu nechápe štěstí jako afektivní dimenzi životní spokojenosti (či sub-
jektivního blaha), ale naopak pro něj štěstí představuje nadřazený pojem, který zahrnuje jak afek-
tivní, tak kognitivní stránku. Haybron proto rozlišuje tři „verze“ štěstí, i když uznává, že se jejich defi-
nice prolínají. Zaprvé se štěstí chápe jako stav, v kterém pocity příjemného převažují nad pocity
nepříjemného (štěstí jako *hedonismus*). Štěstí však lze identifikovat i s postoji vůči vlastnímu živo-
tu – pokud má člověk pozitivní postoj k vlastnímu životu, můžeme hovořit o spokojeném/šťast-
ném člověku (životní *spokojenost*). Konečně *afektivní pojetí* spojuje štěstí s pozitivními emocionálními
stavy.

Averill a More (2000) pojem štěstí dále rozšířili. Podle nich lze do pojmu štěstí zahrnout stav
radosti, povznesené nálady, spokojenost, pokoj, klid a duševní rovnováhu, ale tím se pojem štěstí
nevyčerpává. Někteří lidé jsou nejšťastnější, když se věnují nějaké činnosti a svých emocí si nejsou
vůbec vědomi a tuto skutečnost je třeba do definice štěstí rovněž zahrnout. Navrhují proto „objek-
tivnější“ definici, podle které je štěstí „emocionální stav spojený se zapojením se do smysluplné čin-
nosti“ (ibid. 664).¹

Širokou definicí štěstí používají i Waite a Gallagher (2000), které subjektivní blaho, štěstí a spo-
kojenost nerozlišují a hovoří o psychologickém blahu, které charakterizují jako optimismus, poci-

1 Štěstí má v tomto pojetí dvě dimenze: rovinu aktivity a rovinu objektivity. Na rovině aktivity se šťastný člověk může pohybovat na škále od stavu vysoké aktivity (radost, extáze) po stav nízké aktivity (pokoj, spokojenost). Dimenze objektivity poukazuje na to, zda lze emocionální stav spojit se subjektivními nebo objektivními kritérii, tj. zda se jedná jen o pozitivní prožitek nezávislý na realitě či o prožitek, který odráží nějakou skutečnou událost.

ty štěstí a vědomí vlastní hodnoty, dostatek energie a zapojení se do společnosti. Do pojmu štěstí tak zahrnují vše pozitivní, co se týká lidského života.

I přes značné rozdíly má většina definic životní spokojenosti, štěstí a subjektivního či psychologického blaha společné to, že zdůrazňuje subjektivitu hodnocení – lidé jsou spokojeni tehdy, pokud se tak cítí nebo pokud o sobě říkají, že se tak cítí.² S tímto pojetím štěstí a životní spokojenosti se pracuje i v tomto textu – životní spokojenost/štěstí se chápe jako subjektivní kategorie – lidé jsou šťastní a spokojeni, pokud to o sobě říkají.

2.1 Lze spokojenost a štěstí měřit?

Problémy s výzkumem životní spokojenosti, štěstí a subjektivního blaha se však neomezují jen na to, že existuje poměrně malá shoda, co tyto pojmy vlastně znamenají. Empirická sociologie k tomu přidává otázku, zda a jak je možné štěstí či životní spokojenost měřit. Psychologové za tímto účelem vyvinuli několik poměrně složitých indexů (Bradburn 1969, Cantril 1965, Andrew, Withey 1976, cit. dle Smith 1979), běžně však životní spokojenost/štěstí měří pomocí několika málo nebo jen jedné otázky, ve které mají lidé sami o sobě říct, jak jsou spokojeni/šťastní (např. Bjornskov 2003; Kim, Hatfield 2004; Near et al. 1978; Smith 1979, Toth et al. 2002).

Ztotožňovat štěstí a životní spokojenost s odpovědí na jednu otázku vyvolává samozřejmě námitky, nakolik může podobně jednoduchá míra zachytit natolik složitou skutečnost a zda má cenu se podobným výzkumům vůbec věnovat. Pochybnosti v tomto ohledu vyvolaly především dvě skutečnosti: nestálost pocitů a nálad a kulturní podmíněnost odpovědí.

Nálady se mění a kritici tvrdí, že odpovědi proto mohou odrážet spíš momentální psychologické rozpoložení člověka než celkovou životní spokojenost. Empirické studie však naznačují, že tento problém není tak závažný, jak by se mohlo na první pohled zdát. I když se nálada může rychle měnit, podobné výkyvy nálad se pohybují kolem dlouhodobě stabilního průměru a hodnocení životní spokojenosti/štěstí je relativně stabilní a dlouhodobé (např. Costa, McCrae 1988, Magnus 1991, Sandvik et al. 1993, cit. dle Diener, Lucas 2000). Používání více otázek a škál je samozřejmě lepší než použití jednoduché otázky, oba způsoby měření jsou však překvapivě spolehlivé.³

Druhá závažná námitka proti tomu, aby se životní spokojenost/štěstí měřily pomocí jedné nebo několika otázek, ve kterých lidé sami odpovídají, jak se cítí, se týká kulturních očekávání a norem. Například ve Spojených státech mají lidé tendenci odpovídat pozitivně (tzv. positivity bias), protože „být šťastným“ je důležitou součástí sociálních norem (Smith 1979). Pozitivní zkreslení je však typické nejen pro Spojené státy, ale pro většinu společností (Diener, Lucas 2000). Často se proto zkoumá spíš to, kdo je šťastnější, než to, kdo je šťastný a kdo je nešťastný. Důležitou, ale komplikovanou otázkou jistě je, zda je i pro českou společnost typické to, že lidé mají tendenci odpovídat pozitivně. Dá se sice očekávat, že pozitivní zkreslení bude nižší než např. ve Spojených státech, ale svoji roli přeci jen hrát bude. Pokud však srovnáváme různé skupiny obyvatelstva české společnosti, nemělo by případné pozitivní zkreslení hrát příliš velkou roli, protože se dá předpokládat, že ovlivňuje celou společnost.

2 Výjimku v tomto ohledu představuje např. Averill a More (2000), kteří běžné definice kritizují právě pro jejich subjektivitu a navrhují objektivnější míry.

3 Shrnutí literatury na toto téma a diskuse viz např. Diener, Lucas 2000.

Domnívám se, že i přes mnohé konceptuální i metodologické problémy má smysl životní spokojenost zkoumat. V tomto textu se zpracovává deklarovaná životní spokojenost a štěstí podle šetření ISSP 2002 – *Rodina a měnící se gender role*. Výzkum ISSP se prvotně nezaměřoval na problematiku spokojenosti a štěstí, a je proto k dispozici jen jedna otázka týkající se celkové životní spokojenosti a otázka na spokojenost s rodinou a prací. I když se jedná o hrubý výzkumný nástroj, výsledky diskuse a dlouhodobého výzkumu ukazují, že i tato jednoduchá otázka může smysluplně postihnout to, jak jsou lidé spokojeni, a je tedy možné vztáhnout deklarovanou životní spokojenost k demografickým a sociálním faktorům.

3. Životní spokojenost a faktory, které ji ovlivňují

Obvykle se předpokládá, že subjektivní blaho souvisí se třemi typy faktorů: typem osobnosti, standardem, s nímž se člověk srovnává, a objektivními životními podmínkami.⁴ Data ISSP neumožňují studovat ani typ osobnosti, ani standardy, pomocí nichž lidé svoji spokojenost určují, je však možné zkoumat, nakolik životní spokojenost souvisí se základními sociodemografickými faktory a spokojeností s prací a rodinou, což je námětem i této práce.

Na základě předchozích výzkumů i teoretických prací, které se zabývají životní spokojeností, lze formulovat základní hypotézy jak o vztahu mezi životní spokojeností a sociodemografickými a socioekonomickými faktory, tak o vztahu mezi životní spokojeností a spokojeností se zaměstnáním a rodinou v české společnosti. Jako vysvětlující proměnné se v analýzách používají: pohlaví, věk, vzdělání a rodinný stav, dále spokojenost s rodinným životem a spokojenost s prací. Při formulaci hypotéz se vychází nejen z výzkumů životní spokojenosti, ale i z výzkumů psychického zdraví. I když jsou štěstí/životní spokojenost a psychické zdraví dvě různé věci, úzce spolu souvisejí a je pravděpodobné, že obojí souvisí se stejnými faktory (Waite, Gallagher 2000).

3.1 Hypotézy

3.1.1 Pohlaví, věk a vzdělání

Dosavadní výzkumy nedávají jednoznačnou odpověď na to, zda se muži a ženy liší v celkové životní spokojenosti. I když řada studií nepotvrdila významný rozdíl v celkové spokojenosti mezi pohlavími (Near et al. 1978; přehled starší literatury např. Clemente, Sauer 1976), ženy častěji trpí depresemi, a je tedy možné, že jsou rovněž častěji nespokojené se svým životem (Umberson et al. 1996; Turner, Lloyd 1999; Turner & Turner 2004; Rosenfield et al. 2000; Mirowski 1996; Stack, Eshleman 1998). Pohlaví se v analýzách používá jako kontrolní proměnná.

Hypotéza 1:

Celková životní spokojenost souvisí s pohlavím. Ženy jsou méně spokojené se svým životem než muži.

4 Různé typy osobností se například liší v intenzitě a délce prožitku, extroverti jsou obecně se svým životem spokojenější, a to i tehdy, když jsou sami (Lucas et al. 1998, cit. dle Diener, Lucas 2000). Otázka, jak se v životní spokojenosti odráží srovnávání s ostatními, je komplikovaná. Lidé se automaticky nesrovnávají s lidmi ve svém okolí, ale objekt srovnání si vybírají a informace o něm poměrně složitě vyhodnocují. Objekty srovnání přitom nemusejí být ani skutečné osoby, ale i zobecnění druhů (Diener, Lucas 2000).

Diskutuje se rovněž otázka, zda a jak životní spokojenost souvisí s věkem. Z teoretického hlediska lze očekávat pozitivní i negativní souvislost. Někteří autoři argumentují tím, že starší lidé vedou řádnější život, méně riskují, vyhýbají se fyzickým konfliktům, pijí méně alkoholu, vyhýbají se i občasnému užívání drog (Umberson 1987, cit. dle Mirowsky, Ross 1992) a jsou spokojenější se svým zaměstnáním, protože bývají ve vyšších pozicích a mívají vyšší příjmy (Kalleberg, Loscocco 1983, cit. dle Mirowsky, Ross 1992). Méně riskantní životní styl a životní zkušenost by napovídaly, že starší lidé budou spokojenější než mladší lidé (ibid.).

Na druhou stranu platí, že se ve vyšším věku zhoršuje fyzické zdraví a subjektivní hodnocení zdravotního stavu patří mezi nejdůležitější faktory ovlivňující životní spokojenost (Palmore, Luikart 1972; Melin et al. 2003; Schieman et al. 2001). S rostoucím věkem se navíc zvyšují i psychologické obtíže, například lidé ztrácejí paměť a schopnost udržet pozornost (Mirowsky, Ross 1992), přestávají být soběstační, ztrácejí kontrolu nad svým životem a omezují se jejich sociální kontakty.

Některé empirické studie naznačují, že negativní důsledky stárnutí převažují nad pozitivními a že životní spokojenost klesá s věkem (Mirowski 1996), i když tento vztah nemusí být lineární. Například podle Mirowského a Rossové (1992) či Schieman et al. (2001) dosahují deprese a nespokojenost nejnižší úrovně kolem čtyřicátého pátého roku věku a poté se postupně zvyšují. Opačný trend však ukazují studie Neara et al. (1978) nebo Clementa a Sauera (1976), které našly silný pozitivní vztah mezi věkem a životní spokojeností a starší lidé byli podle nich spokojenější než mladší. Diener a Luca-se (2000) však tvrdí, že dosavadní výzkumy jasnou souvislost mezi spokojeností a věkem neprokázaly. V tomto textu zkoumáme, zda v českém případě existuje vztah mezi životní spokojeností a věkem. Předpokládám, že je tento vztah negativní, protože v české společnosti převažují negativní důsledky stárnutí.

Hypotéza 2:

Celková životní spokojenost souvisí s věkem. Lze předpokládat, že starší lidé jsou méně spokojeni se svým životem.

Důležitým faktorem, který ovlivňuje životní spokojenost, je podle některých zahraničních studií vzdělání (Schieman et al. 2001). Vzdělání přitom ovlivňuje životní spokojenost jak přímo, tak nepřímo. Vzdělanější lidé mají v průměru vyšší příjmy, což zvyšuje životní standard a životní spokojenost (Schieman et al. 2001; Mirowsky, Ross 2001; Keyes 1998). Lidé s vyšším vzděláním mívají zaměstnání s vyšší prestiží a vyšší prestiž zaměstnání rovněž zvyšuje životní spokojenost (Near et al. 1980). Vzdělanější lidé mají nižší pravděpodobnost, že ztratí zaměstnání, a vyšší pravděpodobnost, že si v případě jeho ztráty najdou novou práci. Nezaměstnanost je přitom dalším důležitým faktorem z těch, které životní spokojenost zhoršují (Dooley et al. 2000). Přímý vliv vzdělání se může projevovat například tím, že vzdělání zvyšuje efektivitu člověka i kontrolu nad vlastním životem i vědomí, že člověk tuto kontrolu má (Schieman et al. 2001).

Hypotéza 3:

S rostoucím vzděláním roste i celková životní spokojenost.

3.1.2 Rodinný stav a spokojenost s rodinným životem

Výzkumy rovněž naznačují, že jedním z klíčových faktorů v životní spokojenosti je rodinný stav. Celá řada studií ukazuje, že ženatí muži a vdané ženy jsou spokojenější se svým životem než lidé svobodní, rozvedení nebo žijící v nesezdaném soužití (Ryan et al. 1998; Mastekaasa 1994, Doherty et al. 1989, Mookherjee 1992 cit. dle Ryan et al. 1998; Waite, Gallagher 2000; Peters, Liefbroer 1997). Stack and Eshleman (1998) došli k závěru, že ženatí a vdané byli šťastnější v 16 zemích ze studovaných 17 (výjimkou bylo Severní Irsko). Ženatí a vdané rovněž trpí méně často depresemi, úzkostmi a dalšími psychickými problémy (Ross et al. 1990; Joung et al. 1997; Goldman et al. 1995 cit. dle Joung et al. 1997).

Méně depresí a úzkosti a více radosti v manželství se vysvětluje tím, že manželství poskytuje emocionální i praktické zázemí (Ryan 1998, Ross et al. 1990, Joung et al. 1997), ženatí a vdané jsou lépe zapojeni do sociálních sítí a mohou častěji využívat sociální podporu (Ross et al. 1990; Stack, Eshleman 1998). Berger a Kellner (1979) k tomu dodávají, že manželství představuje nejdůležitější instituci, která pomáhá udržovat a budovat lidskou identitu.⁵

Na vyšší životní spokojenosti ženatých a vdaných se však podílejí i další faktory, například manželé se těší lepšímu zdraví, dožívají se vyššího věku⁶ (Stack, Eshleman 1998; Ross et al. 1990; Joung et al. 1997; Goldman et al. 1995; Kučera 1994; Rogers 1995; Ben-Shlomo et al. 1993, cit. dle Joung et al. 1997) a jsou v lepší finanční situaci (Waite, Gallagher 2000).⁷ Lze předpokládat, že podobný pozitivní vztah mezi životní spokojeností a manželstvím platí i v České republice.

Hypotéza 4:

Ženatí a vdané jsou celkově spokojenější se svým životem.

Dá se očekávat, že životní spokojenost ovlivňuje nejen fakt, zda člověk žije v manželství, ale i kvalita vztahu a lze se domnívat, že pozitivní vliv rodinného stavu bude méně výrazný, pokud je daný jedinec se svým rodinným životem velmi nespokojený (Waite, Gallagher 2000; Williams, Alliger 1994). Data ISSP 2002 nám umožňují tuto skutečnost ověřit, protože přinášejí informaci o rodinném stavu, ale i o tom, jak jsou lidé se svou rodinnou situací spokojeni.

5 Berger a Kellner přitom vycházejí ze tří zdrojů: weberianského pohledu na společnost jako sítě významů, Meadova interakcionismu, podle kterého má lidská identita sociální charakter, a fenomenologické sociologie, která chápe realitu jako sociálně zkonstruovanou (Berger, Luckman 1999). Jedinec Bergera a Kellnera potřebuje, aby tato sociálně konstruovaná realita byla neustále aktualizovaná, aby se pro člověka mohla stát realitou. Věrohodnost a stabilita sociálního zkonstruovaného světa závisí na síle a stabilitě primárních vztahů, protože se lidé utvrzují v tom, že realita je taková, jakou ji vnímají, právě při konverzaci s jinými lidmi.

6 Důležitá otázka je, zda lze pozitivní vztah mezi manželským stavem a fyzickým zdravím a vyšší délkou života vysvětlit jako důsledek života v manželství nebo zda odráží to, že lidé s fyzickým a psychickým stavem mají horší šance do manželství vstoupit (tzv. selectivity argument). Svoji roli hrají oba faktory. Manželství má pozitivní dopad na naději dožití, protože svobodní lidé neumírají častěji na geneticky podmíněné choroby nebo na choroby, které mají čistě biologickou příčinu. Naopak častěji umírají na choroby vysvětlitelné rozdílným životním stylem (např. nehody, jaterní choroby či neléčená cukrovka atd.) (Rogers 1995, Ross et al. 1990). Podobně podle Waite, Gallagher (2000) pozitivní vliv manželství na spokojenost nelze plně vysvětlit tím, že by do manželství vstupovali šťastnější lidé.

7 Lepší finanční situaci manželů lze vysvětlit společným hospodařením, takže jejich životní úroveň je vyšší, než kdyby žili sami. Na rozdíl od nesezdaných soužití však manželství poskytuje lepší záruku společných investic, takže manželé se většinou ekonomicky podporují více než lidé, kteří nejsou oddaní (Brines, Joyner 1999). I když stabilně vysoká rozvodovost v moderních společnostech spolehlivost manželství jako ekonomické ochrany narušuje, pokud je pár sezdaný, existují alespoň základní legální záruky, že investice do společného života nepřijdou zcela vniče.

Hypotéza 5:

Spokojenost s rodinným životem pozitivně ovlivňuje celkovou životní spokojenost.

Hypotéza 6:

Pozitivní vliv rodinného stavu je nižší, pokud je hodnocení rodinného života negativní.

Je však možné, že spokojenost s rodinným životem ovlivňuje v jiné míře muže a ženy. Ženy nesou hlavní zodpovědnost za domácnost, rodinu a výchovu dětí, takže je možné, že budou citlivěji reagovat na rodinné problémy (Mills et al. 1992).

Hypotéza 7:

Spokojenost s rodinným životem ovlivňuje celkovou životní spokojenost více u žen než u mužů.

3.1.3 Spokojenost s prací, práce versus rodina

Je poměrně jasné, že životní spokojenost souvisí nejen s tím, jak šťastní jsou lidé v rodině, ale i s tím, jak spokojeni jsou se svou prací. Problémy v práci ovlivňují nejen fyzické, ale i psychické zdraví (Lerner et al. 1994). Podle některých starších studií (např. Near et al. 1978) však práce ovlivňovala celkovou životní spokojenost méně, než se obvykle předpokládá, a měla jen „průměrný“ vliv na životní spokojenost, tedy nepatřila k nejvýznamnějším, ale ani k nejméně významným faktorům (Near et al. 1980). Steiner a Truxill (1989) došli k celkem logickým závěrům, že míra, v níž práce ovlivňuje životní spokojenost, souvisí s tím, jak důležitá práce pro daného člověka je.

Hypotéza 8:

Celková životní spokojenost souvisí s tím, nakolik je člověk spokojený se svou prací. Pokud jsou lidé spokojeni v práci, jsou i celkově spokojenější se svým životem.

Nabízí se otázka, zda celková životní spokojenost více souvisí se spokojeností se zaměstnáním nebo spokojeností s rodinným životem. Lze předpokládat, že se v relativním významu práce a rodiny liší muži a ženy. Blossfeld a Drobničová (2001) např. poukazují na to, že i když se zvyšuje vzdělanost a zaměstnanost žen, životní dráhy mužů a žen se řídí podle různých vzorců. Nástup žen do placeného zaměstnání nezměnil téměř nic na tom, že jsou ženy zodpovědné za výchovu dětí a domácí práce, a zaměstnání žen se ve velké míře přizpůsobuje potřebám rodiny. Bielby & Bielby (1989) k tomu dodávají, že se lidé identifikují s těmi aktivitami, kterým věnují čas. Rozdílná sociální očekávání od mužů a žen i rozdílné role proto mohou vést k tomu, že se pracovní / rodinná identita vytváří jinak u mužů a u žen. Na základě těchto rozdílů mezi muži a ženami lze očekávat, že celková životní spokojenost je u mužů více ovlivněna spokojeností s prací než u žen.

Hypotéza 9:

Práce ovlivňuje celkovou životní spokojenost více u mužů než u žen.

Stejně lze očekávat, že význam práce v životě člověka se dramaticky liší podle typu zaměstnání a hodnoty, kterou člověk práci připisuje. Vzdělání otevírá možnost lepšího zaměstnání a vyššího postupu, dá se proto očekávat, že lidé s vyšším vzděláním budou více orientovaní na práci a spokojenost s prací by u nich měla více ovlivňovat celkovou spokojenost (Bielby & Bielby 1989).

Hypotéza 10:

Relativní význam práce a rodiny pro celkovou spokojenost souvisí se vzděláním. Vzdělanější lidé kladou větší důraz na práci.

3.2 Použitá data, jejich úpravy a analýzy

Empirická část této práce zpracovává data šetření ISSP 2002 – Rodina a měnící se gender role a skládá se ze tří oddílů. První část obsahuje základní statistiky popisující životní spokojenost, spokojenost s rodinou a spokojenost se zaměstnáním. Druhá část se věnuje otázce, do jaké míry celková životní spokojenost souvisí se spokojeností s rodinným životem a zda je tento vztah různý v různých sociálních skupinách. Třetí část se zabývá tím, zda celková životní spokojenost souvisí s prací a zda ji ovlivňuje více práce nebo rodina. Znamená to však, že ve třetí části můžeme analyzovat pouze odpovědi těch, kteří měli v době šetření zaměstnání, a pracujeme tedy s redukováným vzorkem.

Celková životní spokojenost se měřila otázkou „Kdybyste se měl(a) dnes obecně zamyslet nad svým životem, řekl(a) byste, že jste vcelku ...“, na kterou respondenti mohli odpovídat pomocí sedmibodové škály zcela šťastný – zcela nešťastný. Spokojenost s prací se zjišťovala pomocí otázky „Když vezmete v úvahu všechny okolnosti, jak jste spokojen(a) se svým současným (hlavním) zaměstnáním?“, na kterou lidé odpovídali na sedmibodové škále zcela spokojen – zcela nespokojen. Rodinný život se hodnotil v otázce „Když vezmete v úvahu všechny okolnosti, jak jste spokojen(a) se svým rodinným životem?“, na kterou se rovněž odpovídalo pomocí sedmibodové škály zcela spokojen – zcela nespokojen.

Data byla získána náhodným stratifikovaným výběrem. I když výzkum obsahuje nadvýběr mladých lidí do 35 let věku, předkládané analýzy pracují pouze se standardním vzorkem. Z celkového počtu 1289 respondentů 33 lidí neodpovědělo na to, jak jsou celkově spokojeni se svým životem, a 44 respondentů nezhodnotilo, jak jsou spokojeni se svým rodinným životem. Dalších 75 respondentů se muselo z analýz vynechat, protože nebyla k dispozici informace o jejich vzdělání, 3 respondenti neuvedli svůj rodinný stav a v 5 případech chyběla informace o věku. Do analýz rovněž nevstoupili respondenti, kterým bylo v době šetření 70 a více let. Po těchto úpravách a čištění dat se vzorek skládal z 1083 respondentů (399 mužů a 684 žen), což představuje 84 % původního vzorku. Analýzy, které se věnují otázce, do jaké míry životní spokojenost souvisí se spokojeností se zaměstnáním, pracovaly pouze s těmi, kteří byli v době sběru dat zaměstnaní, což zredukovalo vzorek o dalších 371 respondentů. Celkově se tedy v tomto případě analyzuje 712 respondentů (407 žen a 305 mužů). Pracuje se s převáženým vzorkem.

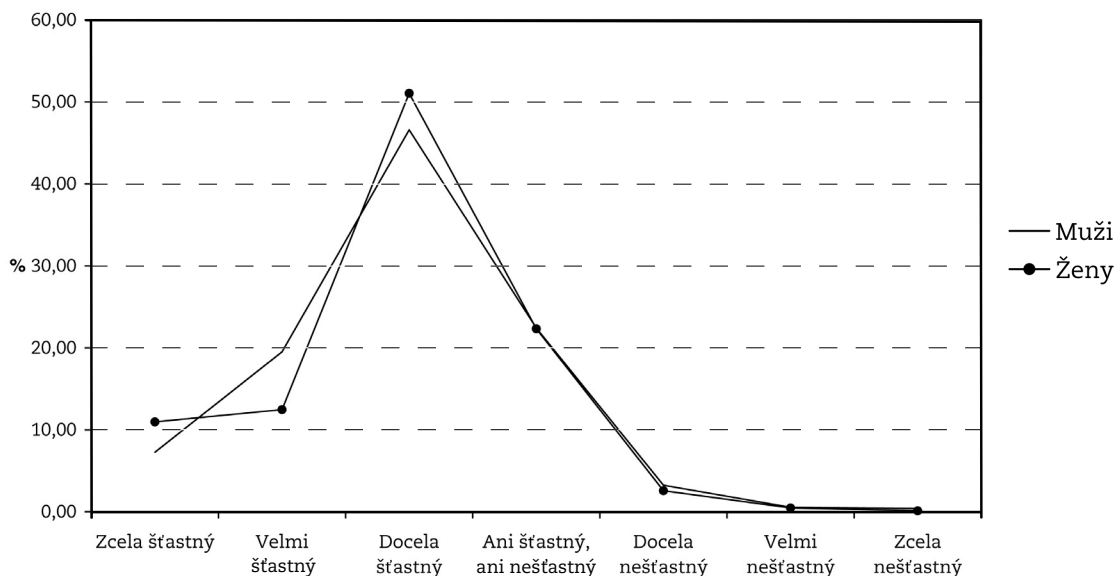
Jako vysvětlující proměnné se v analýzách používají:

- pohlaví (dummy)
- věk, vzdělání (v letech; v dummy kategoriích: základní, bez maturity, s maturitou, vyšší)
- spokojenost s rodinným životem (spojitá proměnná)
- spokojenost s prací (spojitá proměnná)
- rodinný stav ženatý/vdaná (dummy)
- to, zda respondent žije v nesezdaném soužití (dummy).

3.2.1 Deskriptivní statistiky

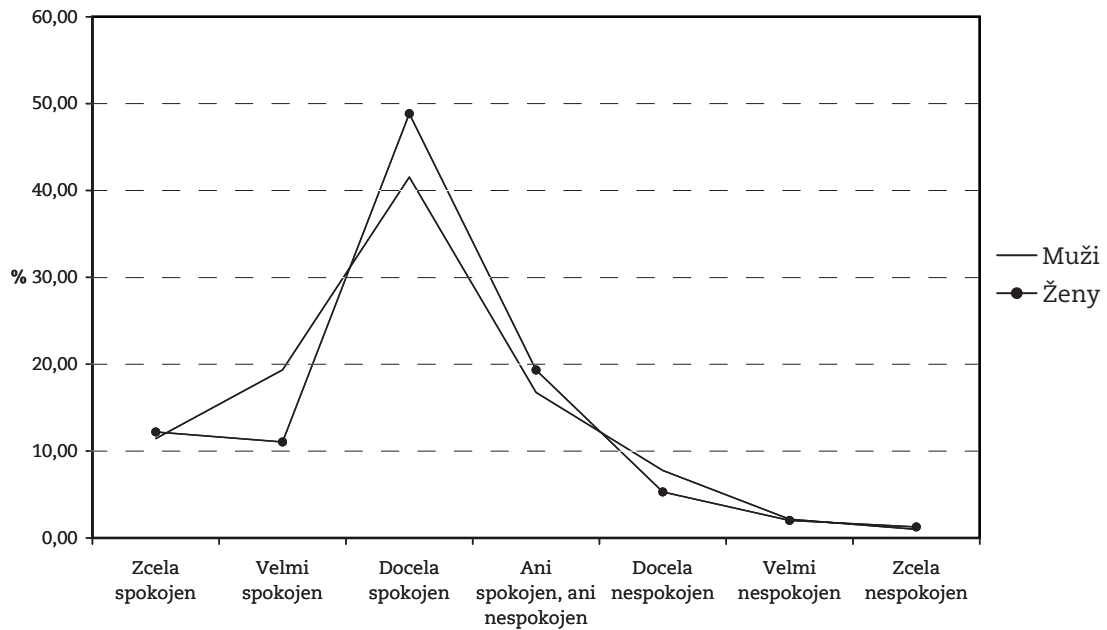
Grafy 1–3 přinášejí základní přehled o spokojenosti podle pohlaví. Podle dat ISSP se čeští muži a ženy neliší jak v celkové životní spokojenosti, tak ve spokojenosti se zaměstnáním a rodinným životem. Převažují pozitivní odpovědi a většina mužů i žen se označila za docela šťastné a docela spokojené se svojí prací a rodinou (rozdíly mezi muži a ženami nejsou statisticky významné).

Graf 1. Celková životní spokojenost podle pohlaví

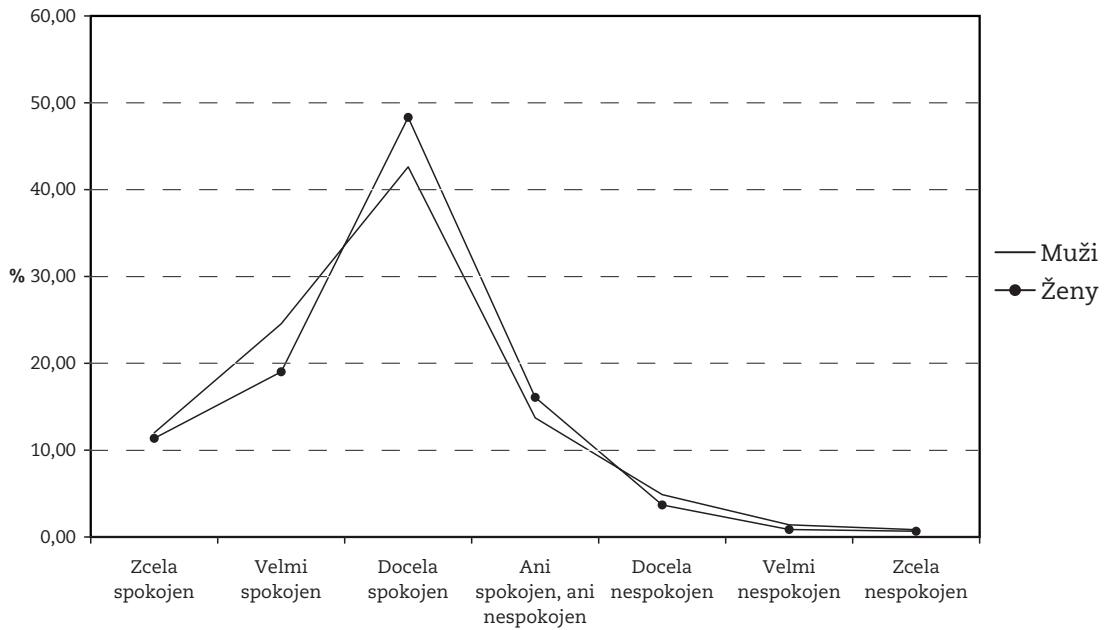
Zdroj: ISSP 2002.

Graf 2. Spokojenost se zaměstnáním podle pohlaví

Zdroj: ISSP 2002.

Graf 3. Spokojenost s rodinným životem podle pohlaví

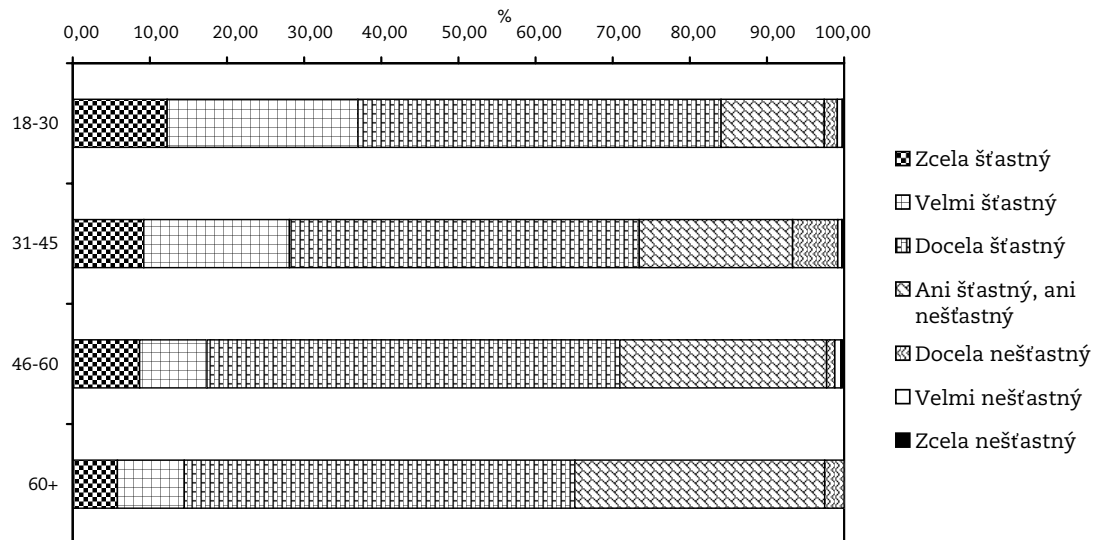

Zdroj: ISSP 2002.

Spokojenost podle věku

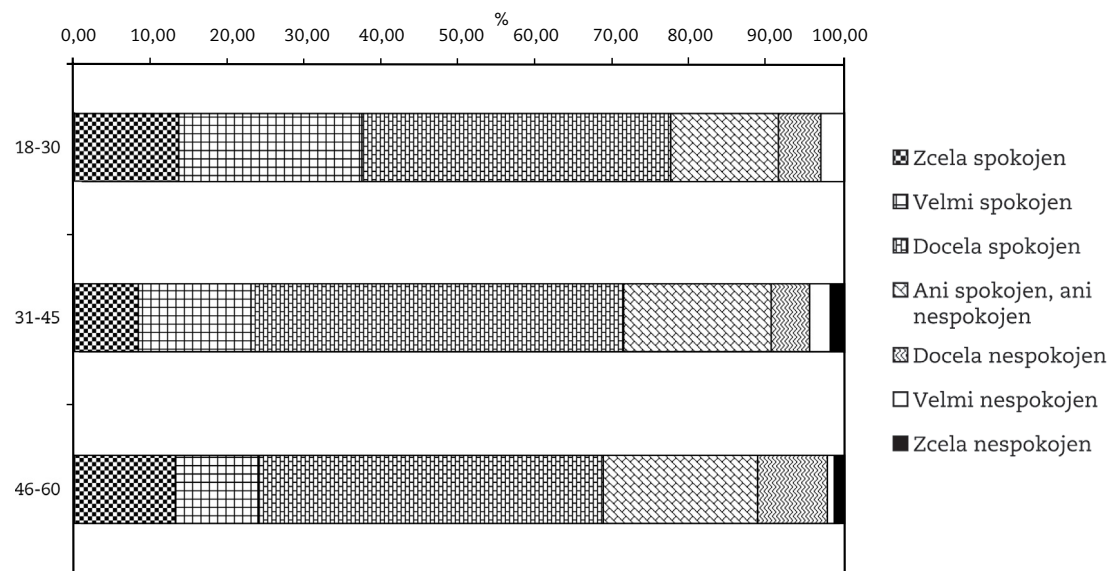
Grafy 4–6 ukazují životní spokojenost podle věku. S rostoucím věkem klesá jak celková spokojenost s rodinou, tak celková životní spokojenost (rozdíly byly statisticky významné na hladině 0,05). Spokojenost se zaměstnáním se však snižuje do středního věku, ale po čtyřicátém pátém roku opět stoupá.

Graf 4. Celková životní spokojenost podle věku

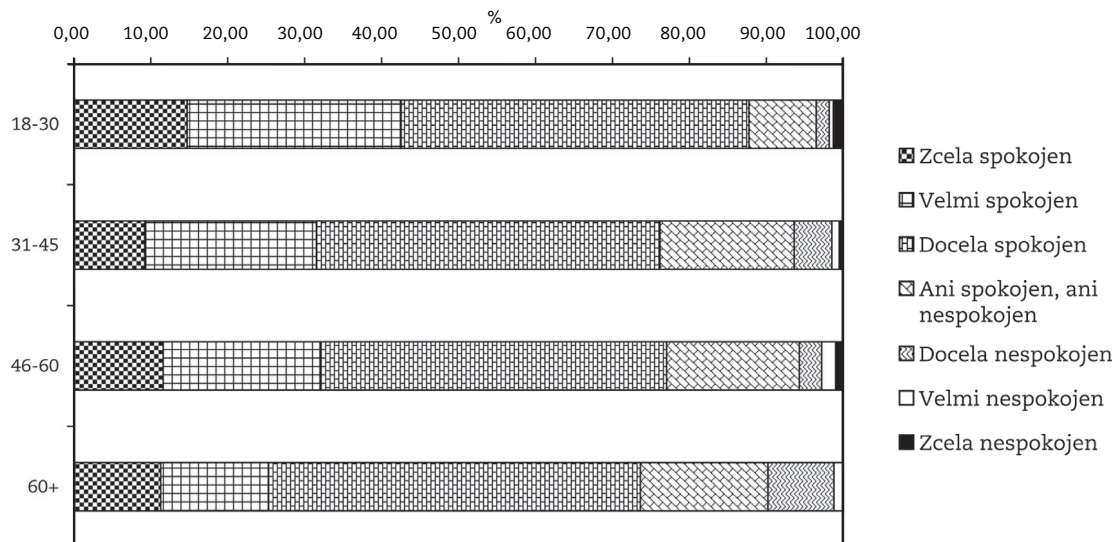

Zdroj: ISSP 2002.

Graf 5. Spokojenost s prací podle věku

Zdroj: ISSP 2002.

Graf 6. Spokojenost s rodinným životem podle věku

Zdroj: ISSP 2002.

Spokojenost a vzdělání

Potvrdilo se, že životní spokojenost pozitivně souvisí se vzděláním. Zatímco lidé se základním vzděláním hodnotili svůj život v průměru známkou 3,10, u lidí bez maturity byl průměr 3, u středoškoláků 2,87 a vysokoškoláků 2,83 (1 – nejlepší, 7 – nejhorší). Pro zjištění statistické významnosti se srovnávaly sousední kategorie, tj. vyučení a lidé se základním vzděláním, středoškoláci a vyučení, vysokoškoláci a středoškoláci. Toto srovnání však naznačuje, že statisticky signifikantní jsou jen rozdíly mezi lidmi s maturitou a bez maturity.

Data nenaznačují, že by vzdělání ovlivňovalo spokojenost s rodinným životem. V dalším kroku se proto zkoumaly případné rozdíly zvláště pro muže a zvláště pro ženy (viz tab. 1). U mužů se jako specifická skupina oddělili lidé se základním vzděláním, kteří dávali svému rodinnému životu horší známku než ti, kteří byli alespoň vyučení. U žen se však žádné statisticky signifikantní rozdíly podle vzdělání neobjevily.

Průměrná spokojenost s prací se zvyšuje s rostoucím vzděláním, zdá se však, že tento efekt je statisticky průkazný jen v případě žen (opět se srovnávaly sousední vzdělanostní kategorie, viz tab. 1).

Tabulka 1. Průměrná spokojenost s rodinným životem a prací podle vzdělání

Vzdělání	Spokojenost s			
	rodinou		prací	
	muži	ženy	muži	ženy
Základní	3,15	2,93	3,44	3,16
Vyučen	2,83*	2,86	3,18	3,22
S maturitou	2,68	2,84	2,94	2,99*
Vysokoškolské	2,82	2,82	2,71	3,13

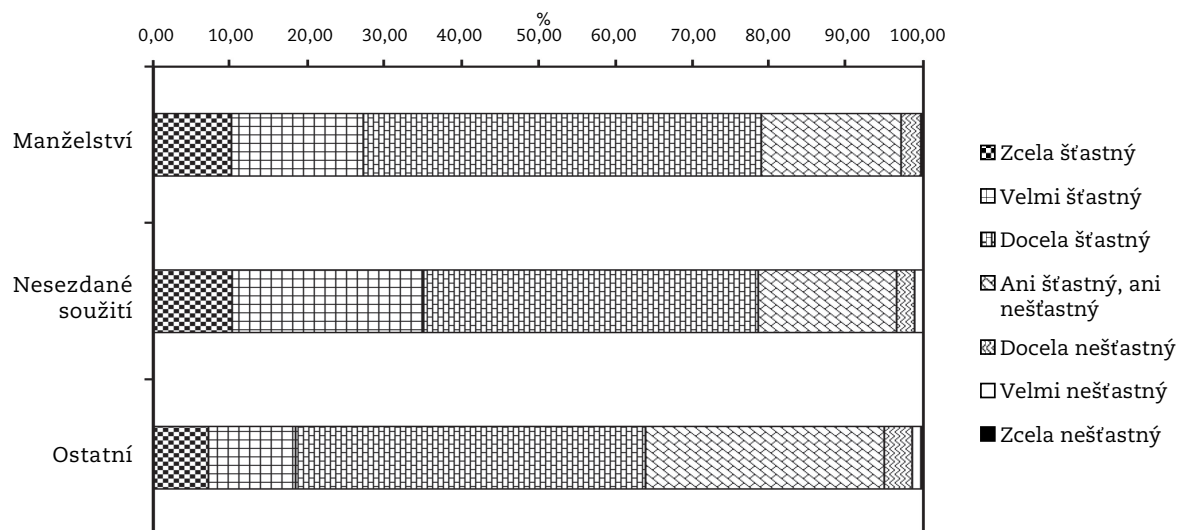
Zdroj: ISSP 2002.

* Ve srovnání s předcházející kategorií rozdíly statisticky významné na hladině 0,05

Spokojenost a rodinný stav

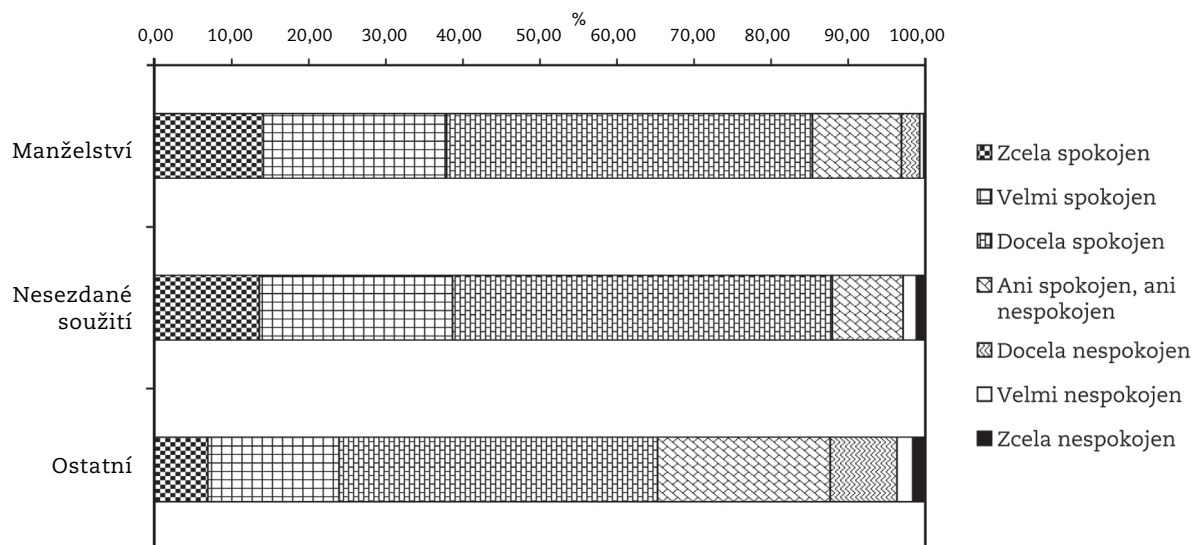
Graf 7 ukazuje rozdíly v celkové životní spokojenosti podle rodinného stavu, resp. typu soužití. Data neukazují, že by se lidé žijící v manželství a nesezdaném soužití významně lišili. Lidé, kteří žijí bez partnera, však vyjadřovali výrazně nižší celkovou spokojenost se životem. Stejně platí, že ženatí a vdané i lidé žijící s partnerem bez sňatku hodnotili přibližně stejně svůj rodinný život, lidé bez partnera však byli se svým rodinným životem spokojeni méně často.

Graf 7. Celková životní spokojenost podle soužití

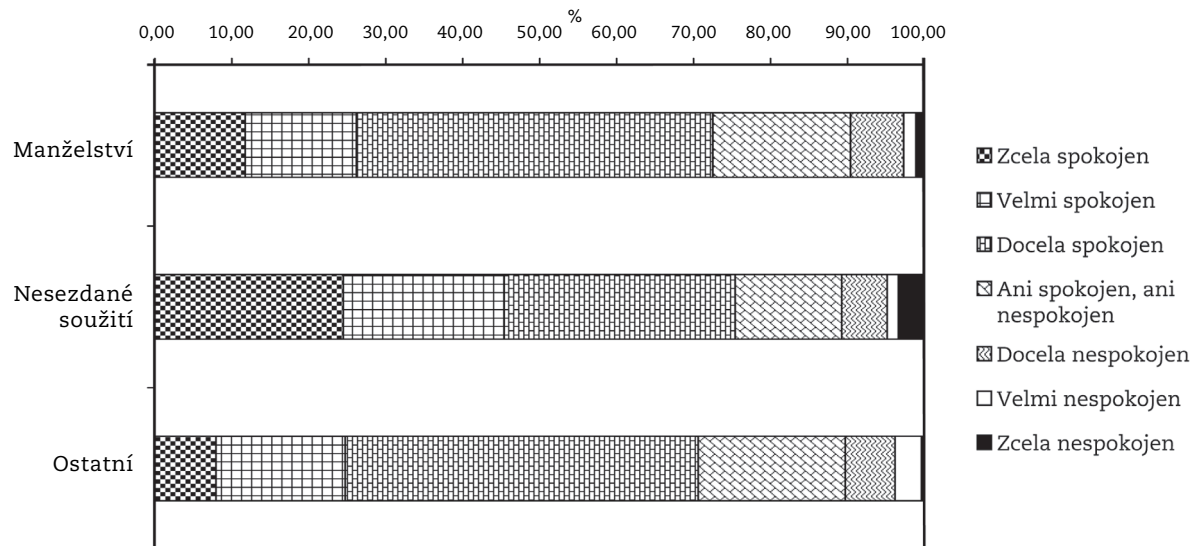
Zdroj: ISSP 2002.

Graf 8. Spokojenost s rodinou podle soužití

Zdroj: ISSP 2002.

Graf 9. Spokojenost s prací podle soužití

Zdroj: ISSP 2002.

Spokojenost s prací a spokojenost s rodinou – vzájemná provázanost

Dosud se celková životní spokojenost, spokojenost s prací a spokojenost s rodinou analyzovaly jako oddělené fenomény. Je však zřejmé, že jsou tyto oblasti vzájemně provázány, a lidé, kteří jsou spokojeni v jedné oblasti života, bývají spokojeni i v druhé (Williams, Alliger 1994). Vysvětlit se to dá dvojím způsobem: jednak obecnou psychologickou dispozicí k pesimismu/optimismu, jednak tím, že se úspěchy/problémy v jedné doméně života promítají do hodnocení druhé oblasti (Near et al. 1980). Vliv rodiny a práce na celkovou životní spokojenost se analyzuje v následující části. Zde se můžeme jen zmínit o vztahu mezi spokojeností s prací a s rodinou.

Data ISSP potvrzují, že mezi spokojeností s rodinou a s prací existuje souvislost, i když nepříliš silná (korelační koeficient 0,30 statisticky významný na hladině 0,01). Z dat ISSP není možné určit, zda je prvotní spokojenost v práci, která se promítá do pozitivního hodnocení rodinného života, nebo zda je naopak důležitější spokojenost s rodinným životem, která pozitivně ovlivňuje vnímání práce. Sílu vlivu však mohou naznačit dva nezávislé regresní modely. V prvním modelu je nezávislou proměnnou spokojenost s rodinou a vysvětlující proměnnou spokojenost s prací. V druhém regresním modelu je vysvětlovanou proměnnou spokojenost s prací a vysvětlující proměnnou spokojenost s rodinným životem.

Na základě těchto modelů můžeme odhadnout, že pokud se hodnocení rodinného života zhorší nebo zlepší o jeden bod, spokojenost s prací se změní o 0,36 bodu. Pokud se změní postoj k práci o jeden bod, změní se hodnocení rodinného života o 0,30 bodu (odhady na základě koeficientů v tabulce 2). Tyto výsledky by naznačovaly, že se rodinný život odráží v pracovním životě silněji, než se pracovní život odráží v rodinném životě.

Vztah mezi spokojeností s prací a s rodinou je však silnější u žen než u mužů, a to platí jak o vlivu práce na rodinu, tak o vlivu rodiny na práci. Zatímco u mužů jednobodový posun ve spokojenosti s rodinou ovlivní hodnocení práce o 0,31 bodu, u žen je to 0,44 bodu. Podobně jednobodový posun ve spokojenosti s prací změní hodnocení rodinného života o 0,26 bodu u mužů, ale o 0,36 bodu u žen (tabulka 3, 4).

Tabulka 2. Spokojenost s rodinou a spokojenost s prací (regresní modely)

Vysvětlující proměnné	Nezávislá proměnná			
	model 1		model 2	
	spokojenost s rodinou		spokojenost s prací	
	koef.	z-skór	koef.	z-skór
Konstanta	1,873**	16,83	2,001**	16,26
Spokojenost s prací	0,306**	8,96		
Spokojenost s rodinou			0,367**	8,96
BIC	-2250,28		-2134,97	

Zdroj: ISSP 2002.

** Statisticky signifikantní na hladině 0,00

Tabulka 3. Spokojenost s rodinou a spokojenost s prací – muži (regresní modely)

Vysvětlující proměnné	Nezávislá proměnná			
	model 1		model 2	
	spokojenost s rodinou		spokojenost s prací	
	koef.	z-skór	koef.	z-skór
Konstanta	1,948**	12,95	2,152**	13,10
Spokojenost s prací	0,260**	5,60		
Spokojenost s rodinou			,3124**	5,60
BIC		-1027,93		-962,38

Zdroj: ISSP 2002.

** Statisticky signifikantní na hladině 0,00

Tabulka 4. Spokojenost s rodinou a spokojenost s prací – ženy (regresní modely)

Vysvětlující proměnné	Nezávislá proměnná			
	model 1		model 2	
	spokojenost s rodinou		spokojenost s prací	
	koef.	z-skór	koef.	z-skór
Konstanta	1,770**	10,80	0,442**	9,55
Spokojenost s prací	0,366**	7,32		
Spokojenost s rodinou			1,778**	7,32
BIC		-778,14		-725,48

Zdroj: ISSP 2002.

** Statisticky signifikantní na hladině 0,00

3.2.2 Regresní modely – celková životní spokojenost a faktory, které ji ovlivňují

Na základě deskriptivních statistik je možné si udělat základní představu o tom, jak jsou jednotlivé společenské skupiny spokojeny se svým životem, rodinou a prací. Deskriptivní statistiky však neumožňují dostatečně posoudit vliv několika proměnných najednou, i když je např. možné, že vzdělanostní rozdíly lze vysvětlit věkovou strukturou dotazovaných. Starší generace dosahovaly nižšího vzdělání než mladší lidé, takže je možné, že lidé s nižším vzděláním jsou méně spokojeni s některými stránkami svého života, protože jsou v průměru starší. V následující části se proto vytvářejí regresní modely, které umožňují odhadovat vliv několika proměnných najednou a určit tak „čistý vliv“ dané proměnné.

Při určení toho, zda lze očekávat statisticky významný vztah mezi vysvětlovanou a vysvětlující proměnnou, se vychází jak ze z-skóre, tak z celkového hodnocení modelu. Určit vliv proměnné podle celkového hodnocení modelu je zvláště nutné v případech, kdy se v modelech používají interakční efekty. Zahrnutí interakčního efektu totiž vliv jedné proměnné rozloží do více proměnných a na základě z-skóre pak není možné odmítnout hypotézu, že daný faktor neovlivňuje životní spokojenost (Jaccard et al. 1990).

K celkovému hodnocení modelu používám dva přístupy: jednak klasický log-likelihood ratio test (LRtest) a bayesovské informační kritérium (BIC). Log-likelihood ratio test je standardní přístup, umožňuje však porovnávat jen hierarchizované modely. Bayesovské informační kritérium je možné použít i pro srovnání nehierarchizovaných modelů (Raftery 1995), jeho nevýhodou však je, že upřednostňuje úspornější modely.

Na základě koeficientů z odhadovaných modelů je pak možné vypočítat odhadovanou životní spokojenost podle vzorce

$$Y = \beta_0 + \beta_1 * X_1 + \beta_2 * X_2 + \beta_3 * X_3 \dots,$$

kde Y je odhadovaná životní spokojenost na sedmibodové škále, β_0 je konstanta a $\beta_1, \beta_2, \beta_3$ jsou koeficienty vysvětlujících proměnných. Pokud chceme odhadnout vliv určité proměnné, dosadíme příslušné koeficienty a hodnoty dané proměnné do této rovnice.

Hypotézy 1–3:

Celková životní spokojenost souvisí s pohlavím, věkem a zvyšuje se s rostoucím vzděláním.

Modely 1–6 v tabulce 6 odhadují vliv pohlaví, věku a vzdělání. Pohlaví životní spokojenost významně neovlivňovalo. Muži a ženy jsou se svým životem spokojeni přibližně stejně – tento výsledek byl patrný již z deskriptivních statistik. Pracovalo se jak s lineárním, tak s kvadratickým výrazem věku, který testoval, zda životní spokojenost nejprve nestoupá a pak opět neklesá. Výsledky ukazují, že s rostoucím věkem životní spokojenost klesá a tento vztah je lineární, tedy čím jsou lidé starší, tím méně spokojeni jsou se svým životem (model 2, 3). Tyto výsledky se dají interpretovat tak, že každých dalších 10 let věku snižuje životní spokojenost přibližně o 0,11 bodu. Pro ilustraci můžeme uvést

příklad: podle odhadů by měl dvacetiletý člověk hodnotit svůj život známkou 2,7, zatímco šedesátiletí by měli v průměru hodnotit svůj život známkou 3,2.

Vzdělání se měřilo jak v letech studia, tak ve čtyřech základních kategoriích (základní, bez maturity, s maturitou, vyšší). Modely 5 a 6 ukazují, že se vydělují pouze lidé se základním vzděláním, kteří jsou v průměru méně spokojeni se svým životem než lidé vzdělanější (rozdíly jsou přibližně 0,20 bodu).

Hypotéza 4:

Ženatí a vdané jsou celkově spokojenější se svým životem.

Hypotéza, že lidé žijící v manželství jsou šťastnější, se potvrdila, i když se v modelech kontroloval věk, vzdělání a pohlaví (model 7, tabulka 7). Zatímco ženatí a vdané podle odhadu hodnotili svoji životní spokojenost známkou 2,8, u ostatních to bylo v průměru 3,1. Srovnáme-li vliv rodinného stavu a vzdělání, rodinný stav je důležitějším prediktorem životní spokojenosti než vzdělání. Otázkou ovšem je, zda je rodinný stav stejně důležitým faktorem u mužů i u žen. Do dalšího modelu se proto přidal interakční efekt mezi rodinným stavem a pohlavím (model 8). Celkové hodnocení modelu jak z hlediska log-likelihood ratio testu, tak z hlediska bayesovského informačního kritéria ukazuje, že interakční efekt je statisticky významný a rodinný stav ovlivňuje životní spokojenost jinak u mužů a u žen. Pozitivní dopad života v manželství je silnější u mužů než u žen – zatímco rozdíl v životní spokojenosti mezi ženatými a svobodnými muži je 0,45 bodu, u žen je stejný rozdíl pouze 0,19 bodu. Tyto rozdíly odpovídají i výsledkům zahraničních studií, které ukazují, že i když je manželství výhodné pro obě pohlaví, pozitivní dopady manželství jsou silnější u mužů.

Další otázkou je, zda má i nesezdané soužití podobný pozitivní dopad na životní spokojenost jako manželství, což by naznačovaly deskriptivní statistiky. Model 9 proto obsahuje informaci i o tom, zda respondent žil v nesezdaném soužití. Život v nesezdaném soužití měl rovněž pozitivní vliv na celkovou životní spokojenost jako život v manželství, a i když je tento vliv o něco slabší než v případě manželství, rozdíly mezi manželstvím a nesezdaným soužitím jsou zanedbatelné (0,01 bodu).

Pozitivní vliv manželství na životní spokojenost byl silnější u mužů než u žen a i v případě nesezdaných soužití můžeme najít rozdíly mezi muži a ženami (model 10). Výhody mužů v nesezdaných soužitích ve srovnání s ženami jsou přitom ještě vyšší než výhody ženatých mužů ve srovnání s vdanými ženami (0,57, resp. 0,12 bodu).

Tabulka 5. Odhadovaná celková spokojenost se životem podle pohlaví a rodinného stavu (Model 10)

Soužití	Muži	Ženy
Manželství	2,77	2,81
Nesezdané soužití	2,75	2,91
Ostatní	3,33	3,04

Zdroj: ISSP 2002.

Tabulka 6. Celková životní spokojenost v závislosti na pohlaví, věku a vzdělání – regresní analýza

	Model 1		Model 2		Model 3		Model 4		Model 5		Model 6	
	koef.	z-skór	koef.	z-skór	koef.	z-skór	koef.	z-skór	koef.	z-skór	koef.	z-skór
Konstanta	2,950**	71,19	2,426**	25,69	2,113**	8,52	2,678**	14,11	2,387**	24,11	2,409**	25,49
Muž	0,031	0,52	0,052	0,88	0,051	0,87	0,066	1,11	0,071	1,17	0,078	1,30
Věk			0,012**	6,15	0,028**	2,32	0,011**	5,92	0,011**	5,51	0,011**	5,76
Věk*věk			0,000	-1,36								
Vzdělání (v letech)							-0,020	-1,53				
Základní vzdělání									0,239**	2,62	0,198**	2,48
Vyučen									0,089	1,22		
Vysoká škola									-0,024	-0,24		
BIC		-4428,52		-4458,83		-4453,72		-4454,21		-4446,32		-4458,03
Log-likelihood odhad. modelu		-1482,71		-1464,08		-1463,15		-1462,9		-1459,88		-1460,99
Irtest (srovnávané modely)			M2/M1	0,00	M3/M2	0,17	M4/M2	0,13	M5/M2	0,04	M6/M5	0,33

Zdroj: ISSP 2002.

Log-likelihood nulového modelu: -1482,849

Tabulka 7. Celková životní spokojenost v závislosti na rodinném stavu a typu soužití – regresní analýza

	Model 7		Model 8		Model 9		Model 10			
	koef.	z-skór	koef.	z-skór	koef.	z-skór	koef.	z-skór		
Konstanta	2,502**	26,32	2,411**	23,14	2,490**	23,24	2,436**	22,07		
Muž	0,065	1,10	0,211**	2,32	0,201**	2,22	0,292**	2,88		
Věk	0,014**	6,90	0,014**	7,13	0,014**	7,04	0,014**	7,14		
Základní vzdělání	0,156**	1,98	0,137	1,72	0,143	1,81	0,143	1,81		
Ženatý/vdaná	-0,317**	-5,20	-0,199**	-2,42	-0,270**	-3,17	-0,226**	-2,56		
Ženatý*Muž			-0,252**	-2,11	-0,241**	-2,02	-0,331**	-2,60		
Nesezdané soužití					-0,338**	-2,99	-0,124	-0,80		
Nesezdané soužití*Muž							-0,451**	-2,00		
BIC		-4477,89		-4475,4		-4477,42		-4474,46		
Log-likelihood odhad. modelu		-1447,58		-1445,34		-1440,84		-1438,84		
Log-likelihood ratio test (srovnávané modely)			M7/M6	0,00	M8/M7	0,03	M9/M8	0,00	M10/M9	0,05

Zdroj: ISSP 2002.

Log-likelihood nulového modelu: -1482,849

Pokud ze stejného modelu vypočítáme životní spokojenost podle pohlaví a rodinného stavu, zjistíme, že ženy jsou nejspokojenější v manželství a nejméně spokojené, pokud žijí samy. Muži jsou rovněž nejméně spokojeni, pokud žijí sami, na rozdíl od žen však v jejich případě není důležitý rodinný stav, ale to, zda žijí s partnerkou (viz tabulku 5).

Hypotéza 5:

Spokojenost s rodinným životem pozitivně ovlivňuje celkovou životní spokojenost.

Hypotéza 6:

Pozitivní vliv rodinného stavu je nižší, pokud je hodnocení rodinného života negativní.

Model 11 odhaduje, nakolik je životní spokojenost ovlivněna spokojeností s rodinným životem. Kontrolujeme přitom rodinný stav a to, zda muž či žena žijí s partnerem v nesezdaném soužití. Data potvrzují, že celková životní spokojenost je ovlivněna tím, nakolik jsou lidé spokojeni se

Tabulka 8. Celková životní spokojenost v závislosti na spokojenosti s rodinou – regresní analýza

	Model 11		Model 12		Model 13	
	koef.	z-skór	koef.	z-skór	koef.	z-skór
Konstanta	0,977**	9,55	1,139**	9,47	1,027**	7,42
Muž	0,163**	2,07	0,173**	2,19	0,396**	2,52
Věk	0,007**	4,52	0,007**	4,70	0,007**	4,79
Základní vzdělání	0,105	1,71	0,103	1,67	0,101	1,65
Ženatý/vdaná	0,019	0,28	-0,299**	-2,09	-0,287**	-2,01
Ženatý*Muž	-0,105	-1,06	-0,107	-1,08	-0,147	-1,44
Nesezdané soužití	0,070	0,58	0,049	0,40	0,064	0,52
Nesezdané soužití*Muž	-0,240	-1,36	-0,258	-1,47	-0,297	-1,68
Spokojenost s rodinou	0,564**	26,23	0,508**	16,68	0,542**	14,75
Spokojenost s rodinou*Manželství			0,108**	2,54	0,108**	2,56
Spokojenost s rodinou*Muž					-0,069	-1,64
BIC		-5001,58		-5001,12		-4996,87
Log-likelihood odhad. modelu		-1171,8		-1168,54		-1167,18
Log-likelihood ratio test (srovnávané modely)	M11/M10	0,00	M12/M11	0,01	M13/M12	0,099

Zdroj: ISSP 2002.

Log-likelihood nulového modelu: -1482,849

svým rodinným životem. Jednobodový posun na škále, která hodnotila rodinný život, znamenal změnu v životní spokojenosti o 0,56 bodu.

Další model zahrnul i interakční efekt mezi rodinným stavem a hodnocením rodinného života. Ukázalo se, že manželství ovlivňuje celkovou životní spokojenost pozitivně pouze v případě, pokud jsou lidé se svým rodinným životem spokojeni (model 12).

Hypotéza 7:

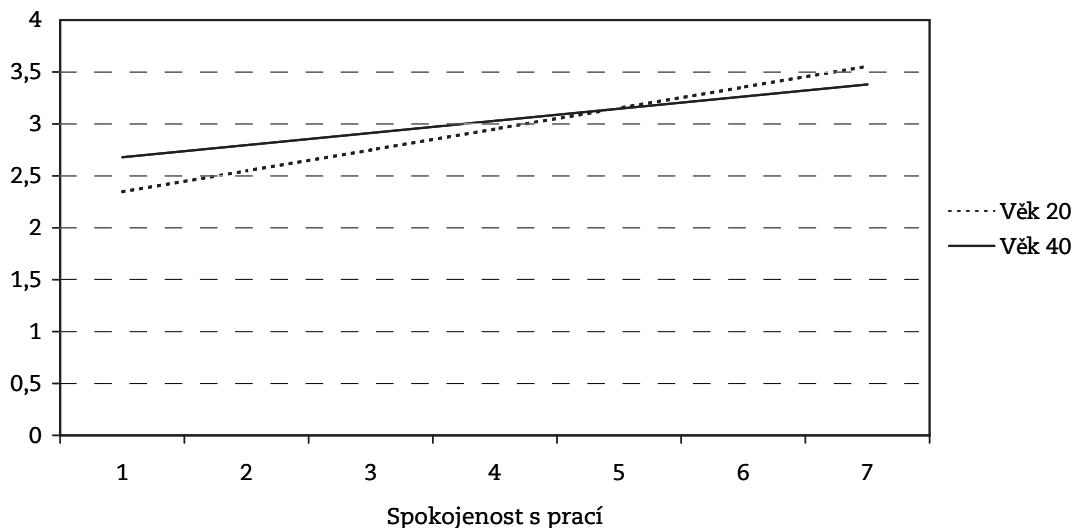
Spokojenost s rodinným životem ovlivňuje celkovou životní spokojenost více u žen než u mužů.

Předpokládala jsem, že spokojenost s rodinným životem bude silněji ovlivňovat celkovou životní spokojenost u žen. Ženy obvykle věnují rodině více času než muži a dá se předpokládat, že pokud jsou se svým rodinným životem nespokojeny, nesou to hůře. Hypotéza, že spokojenost s rodinným životem bude více ovlivňovat celkovou spokojenost u žen než u mužů, se však nepotvrdila a přidání interakčního efektu model nezlepšilo.

Životní spokojenost – rodina versus práce

V dalším kroku se analyzoval vztah mezi životní spokojeností, spokojeností s rodinou a spokojeností s prací. V tomto případě se tedy zpracovávaly pouze údaje za ty respondenty, kteří v době šetření pracovali, což vzorek zredukovalo na 712 mužů a žen. Základem analýz se stal model 13 z tabulky 8, který zahrnoval spokojenost s rodinou podle pohlaví a rodinného stavu.

Graf 10. Odhadovaná celková životní spokojenost podle spokojenosti s prací

Zdroj: ISSP 2002.

Tabulka 9. Celková životní spokojenost v závislosti na spokojenosti s rodinou a prací – regresní analýza

	Model 14		Model 15		Model 16		Model 17	
	koef.	z-skór	koef.	z-skór	koef.	z-skór	koef.	z-skór
Konstanta	1,081**	5,99	0,936**	4,63	1,059**	5,74	0,606**	2,13
Muž	0,282**	2,69	0,562**	2,75	0,287**	2,72	0,272**	2,60
Věk	0,009**	3,59	0,009**	3,64	0,009**	3,57	0,021**	3,45
Základní vzdělání	0,093	0,81	0,098	0,86	0,265	0,88	0,095	0,83
Ženatý/vdaná	-0,599**	-3,21	-0,595**	-3,19	-0,587**	-3,12	-0,627**	-3,36
Ženatý*Muž	-0,223	-1,73	-0,275**	-2,08	-0,227	-1,76	-0,210	-1,64
Nesezdané soužití	0,022	0,14	0,057	0,35	0,033	0,20	0,044	0,27
Nesezdané soužití*Muž	-0,348	-1,61	-0,414	-1,88	-0,361	-1,66	-0,358	-1,66
Spokojenost s rodinou	0,385**	9,48	0,431**	8,68	0,389**	9,48	0,383**	9,45
Spokojenost s rodinou*Manželství	0,215**	4,07	0,222**	4,18	0,212**	3,98	0,227**	4,27
Spokojenost s prací	0,114**	4,65	0,111**	4,52	0,118**	4,66	0,286**	3,43
Spokojenost s prací*Muž			-0,085	-1,60				
Spokojenost s prací*Věk								
Spokojenost s prací*Základní vzdělání								
BIC		-2703,51		-2699,64		-2697,44		-2701,76
Log-likelihood odhad. modelu		-669,21		-667,92		-669,02		-666,86
Log-likelihood ratio test (srovnávané modely)			M2/M1	0,11	M3/M1	0,53	M4/M1	0,03

Zdroj: ISSP 2002.

Log-likelihood nulového modelu: -870,572

Hypotéza 8:

Celková životní spokojenost souvisí s tím, nakolik je člověk spokojený se svou prací.

Nejprve se ověřovala hypotéza, zda celková životní spokojenost souvisí s tím, zda se člověku líbí v práci (model 14, tab. 9). Tento předpoklad se potvrdil, ukázalo se však, že spokojenost s prací je méně důležitá než spokojenost s osobním životem. Zatímco jednoduchý posun ve spokojenosti s rodinou změní životní spokojenost o 0,44 bodu, jednobodový posun ve spokojenosti s prací změní celkovou životní spokojenost jen o 0,11 bodu.

Hypotéza 9:

U mužů celková životní spokojenost souvisí více s prací, u žen celková životní spokojenost souvisí více s rodinou.

Hypotéza 10:

Relativní význam práce a rodiny pro celkovou spokojenost souvisí se vzděláním. Vzdělanější lidé kladou větší důraz na práci.

Předpokládalo se rovněž, že práce bude více ovlivňovat muže než ženy, přidání interakčního efektu mezi spokojeností s prací a pohlavím však model nezlepšilo, a hypotéza se tedy nepotvrdila (model 15, tabulka 9). To platí jak z hlediska log-likelihood ratio testu, tak z hlediska bayesovského informačního kritéria. Nepotvrdila se rovněž hypotéza, že práce víc ovlivňuje celkovou životní spokojenost u vzdělanějších lidí (model 16). Zdá se však, že se vliv práce na životní spokojenost mění s věkem: křivka je strmější v mladším věku, což naznačuje, že starší lidé se nechávají méně ovlivňovat prací (viz graf 10).

4. Závěr

Tato studie se zabývala deklarovanou životní spokojeností českých mužů a žen v šetření ISSP 2002 a faktory, které ji ovlivňují. Nekladla si za cíl vyčerpávajícím způsobem zmapovat problematiku životní spokojenosti v České republice, naznačuje však základní trendy a faktory, které se na spokojeném životě podílejí.

Výsledky ukázaly, že pohlaví životní spokojenost významně neovlivňuje a že čeští muži a ženy jsou se svým životem spokojeni přibližně stejně. S rostoucím věkem spokojenost klesá a čím jsou lidé starší, tím méně spokojeni jsou se svým životem. I když šetření nezkoumalo faktory, které se za tímto faktem skrývají, dá se předpokládat, že kvalita života u starších lidí klesá, protože se zhoršuje jejich fyzické zdraví, ekonomická situace a hrozí jim vyšší riziko sociální izolace.

Zdá se, že vzdělání není příliš významným faktorem v životní spokojenosti, jako specifická skupina se vydělili jen muži se základním vzděláním, kteří jsou v průměru méně spokojeni než ostatní. Výsledky jsou v tomto ohledu poměrně logické – muži se základním vzděláním představují skupinu s nejhoršími ekonomickými a pracovními perspektivami a na rozdíl od žen nemají možnost využít rodičovství jako sociálně uznávanou životní alternativu.

Analýzy potvrdily hypotézu, že životní spokojenost souvisí s rodinným stavem a že rodinný stav je v tomto ohledu důležitější než vzdělání. Život v manželství pozitivně ovlivňuje obě pohlaví, u mužů je však pozitivní dopad manželství silnější než u žen. To odpovídá i výsledkům zahraničních studií, které poukazují na to, že rozdíly mezi svobodnými a ženatými muži jsou větší než rozdíly mezi svobodnými a vdanými ženami. Česká data se však od zahraničních v jednom bodě přeci jen lišila: v českém případě se totiž ukázalo, že nesezdaná soužití ovlivňují životní spokojenost mužů stejně dobře jako manželství. Pro české muže je tedy důležité, zda žijí s partnerkou ve společné domácnosti, a nikoliv legalita jejich svazku. Stejně závěry však neplatí pro ženy, které jsou nejspokojenější, pokud jsou vdané. Vztah mezi rodinným stavem a životní spokojeností je však třeba brát opatrně – data totiž ukazují, že není důležité jen to, zda muž či žena žijí s partnerem, případně jsou oddaní, ale rovněž to, zda jsou se svým rodinným životem spokojeni. Pokud muži či ženy žijí v nespokojeném vztahu, výhody spojené s manželstvím se ztrácejí.

Celková životní spokojenost souvisela i s tím, jak jsou lidé spokojeni se svou prací. Vliv práce na celkovou životní spokojenost je však nižší než vliv spokojenosti s rodinou. Nepotvrdilo se, že by muže ovlivňovala spokojenost s prací víc než ženy nebo že by byla důležitější u lidí s vyšším vzděláním. Míra, v níž práce ovlivňovala celkovou životní spokojenost, však souvisela s věkem: starší lidé se nechávají prací ovlivňovat méně než lidé mladší.

Předpokládala jsem, že spokojenost s rodinným životem bude více ovlivňovat ženy, zatímco práce bude hrát větší roli u mužů. Překvapivě se toto očekávání nepotvrdilo. Jak tyto výsledky interpre-

tovat? Jednou z možností pochopitelně je, že se životní dráhy mužů a žen vyrovnávají. Je však rovněž možné, že otázka po spokojenosti s rodinným a pracovním životem byla příliš obecně formulovaná a neumožňuje dobře postihnout rozdíly mezi muži a ženami. Je například možné, že ženy vyjadřovaly spokojenost se svou prací tehdy, pokud jim neodčerpávala mnoho sil a umožňovala jim plně se věnovat rodině, zatímco muži byli spokojeni tehdy, pokud zažívali pracovní úspěchy. Šetření tohoto typu však nedokáže dát na podobné otázky odpověď.

Životní spokojenost a štěstí patří mezi důležitá sociologická témata, která si jistě zaslouží pozornost, protože poukazují na kvalitu lidského života. Výsledky šetření ISSP 2002 naznačují, že životní spokojenost je sociálně zakotvená, a zdá se, že klíčovým faktorem šťastného života je sociální kontakt (partnerství). Tím se otvírají mnohé další otázky, na něž bude muset odpovědět specializovaný výzkum životní spokojenosti: do jaké míry souvisí životní spokojenost se sociální izolovaností, sociálními sítěmi a jak se v tomto ohledu česká společnost vyvíjí.

Příloha

Seznam tabulek a grafů

Tabulka 1.	Průměrná spokojenost s rodinným životem a prací podle vzdělání	24
Tabulka 2.	Spokojenost s rodinou a spokojenost s prací (regresní modely)	26
Tabulka 3.	Spokojenost s rodinou a spokojenost s prací – muži (regresní modely)	27
Tabulka 4.	Spokojenost s rodinou a spokojenost s prací – ženy (regresní modely)	27
Tabulka 5.	Odhadovaná celková spokojenost se životem podle pohlaví a rodinného stavu (Model 10)	29
Tabulka 6.	Celková životní spokojenost v závislosti na pohlaví, věku a vzdělání – regresní analýza	30
Tabulka 7.	Celková životní spokojenost v závislosti na rodinném stavu a typu soužití – regresní analýza	30
Tabulka 8.	Celková životní spokojenost v závislosti na spokojenosti s rodinou – regresní analýza	31
Tabulka 9.	Celková životní spokojenost v závislosti na spokojenosti s rodinou a prací – regresní analýza	33
Graf 1.	Celková životní spokojenost podle pohlaví	20
Graf 2.	Spokojenost se zaměstnáním podle pohlaví	21
Graf 3.	Spokojenost s rodinným životem podle pohlaví	21
Graf 4.	Celková životní spokojenost podle věku	22
Graf 5.	Spokojenost s prací podle věku	22
Graf 6.	Spokojenost s rodinným životem podle věku	23
Graf 7.	Celková životní spokojenost podle soužití	24
Graf 8.	Spokojenost s rodinou podle soužití	25
Graf 9.	Spokojenost s prací podle soužití	25
Graf 10.	Odhadovaná celková životní spokojenost podle spokojenosti s prací	32

Literatura

- Andrews, F.M., S.B. Withey 1976. *Indicators of Well-Being: Americans' Perceptions of Life Quality*. New York: Plenum Press.
- Averill, J.R., T.A. More 2000. "Happiness". Pp. 663–676 in Lewis, M., J.M. Haviland-Jones (eds.): *Handbook of Emotions*. New York: The Guilford Press.
- Ben-Shlomo, Y., G. Davey Smith, M. Shipley & M. G. Marmot 1993. "Magnitude and causes of mortality differences between married and unmarried men". *Journal of Epidemiology and Community Health* 47: 200–205.
- Berger. P.L., H. Kellner 1979. "Marriage and Social Construction of Reality". In Berger, P. L.: *Facing up to Modernity*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Berger, P.L., T. Luckman 1999. *Sociální konstrukce reality*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Bielby, W.T., D.D. Bielby 1989. "Family Ties: Balancing Commitments to Work and Family in Dual Earner Households". *American Sociological Review* 54: 776–789.
- Blossfeld, H.P., S. Drobnič 2001. *From Male Breadwinner to Dual Earner Families*. New York: Oxford University Press.
- Blumstein, P., P. Schwartz 1983. *American Couples: Money, Work, and Sex*. New York: Morrow.
- Brines, J., K. Joyner 1999. "The Ties That Bind: Principles of Cohesion in Cohabitation and Marriage". *American Sociological Review* 64: 335–355.
- Bradburn, N.M. 1969. *Structure of Psychological Well-Being*. National Opinion Research Center. Chicago: Aldine.
- Bjornskov, Ch. 2003. "The Happy Few: Cross-Country Evidence on Social Capital and Life Satisfaction". *Kyklos* 56: 3–16.
- Cantril, H. 1965. *The Pattern of Human Concerns*. New Brunswick: Rutgers University Press.
- Clemente, F., W.J. Sauer 1976. "Life Satisfaction in the United States". *Social Forces* 54: 621–631.
- Costa, P.T., R.R. McCrae 1988. "Personality in Adulthood: A six-year longitudinal study of self-reports and spouse ratings on the NEO Personality Inventory". *Journal of Personality and Social Psychology* 54: 853–863.
- Diener, E., R.E. Lucas 2000. „Subjective Emotional Well-Being”. Pp: 325–337 in Lewis, M., J.M. Haviland-Jones (eds.) 2000. *Handbook of emotions*. New York: The Guilford Press.
- Doherty, W.J., S. Su, R. Needle 1989. "Marital Disruption and Psychological Well-Being: A Panel Study". *Journal of Family Issues* 10: 72–85.
- Dooley, D., J. Prause, A.Ham-Rowbottom 2000. "Underemployment and Depression: Longitudinal Relationships". *Journal of Health and Social Behavior* 41: 421–436.
- Goldman, N., S. Korenman, R. Weinstein 1995. "Marital status and health among the elderly". *Social Science and Medicine* 40: 1717–1730.
- Hayes, Diane and Catherine E. Ross 1987. "Concern with appearance, health beliefs, and eating habits." *Journal of Health and Social Behavior* 28: 120–130.

- Haybron, D.M. 2003. "What Do We Want From a Theory of Happiness?" *Metaphilosophy* 34: 305–329.
- Jaccard, J., R. Turrisi, Ch.K. Wan 1990. *Interaction effects in Multiple Regression*. London: Sage.
- Joung, I.M.A., K. Stronks, H. Van De Mheen, F.W.A. Van Poppel, J.B.W. van Der Meer, J.P. Machenbach 1997. "The contribution of intermediary factors to marital status differences in self-reported health". *Journal of Marriage and the Family* 59: 476–490.
- Kalleberg, A.L., K.A. Loscocco 1983. "Aging, Values, and Rewards: Explaining Age Differences in Job Satisfaction". *American Sociological Review* 48: 78–90.
- Kavanagh, M.J., M. Halpern 1977. "The Impact of Job Level and Sex Differences on the Relationship Between Life and Job Satisfaction." *Academy of Management Journal* 20: 66–73.
- Keyes, C.L.M. 1998. "Social Well-Being". *Social Psychology Quarterly* 61: 121–140.
- Kim, J., E. Hatfield 2004. "Love Types and Subjective Well-being: A Cross-Cultural Study". *Social Behavior and Personality* 32: 173–182.
- Kučera, M. 1994. *Populace České republiky 1918–1991*. Praha: SOÚ AV ČR, Česká demografická společnost.
- Lerner, D.J., S. Levine, S. Malspeis, R.B. D'Agostino 1994. "Job Strain and Health-Related Quality of Life in a National Sample". *American Journal of Public Health* 84: 1580–1585.
- Lucas, R.E., E. Diener, A. Grob, E.M. Suh, L. Shao 1998. *Cross-cultural evidence for the fundamental features of extraversion: The case against sociability*. Manuscript submitted for publication.
- Magnus, K.B. 1991. *A longitudinal analysis of personality, life events, and subjective well-being*. Unpublished honors thesis, University of Illinois.
- Mastekaasa, A. 1994. "Marital Status, Distress, and Well-Being: An International Comparison". *Journal of Comparative Family Studies* 25: 183–205.
- Melin, R., K.S. Fugl-Meyer, A.R. Fugl-Meyer 2003. "Life Satisfaction in 18- to 64-year old Swedes: In Relation to Education, Employment situation, Health, and Psychical Activity". *Journal of Rehabilitation Medicine* 35: 84–90.
- Mills, J., H.G. Grasmick, C.S. Morgan, D. Wenk 1992. "The effects of Gender, Family Satisfaction, and Economic Strain on Psychological Well-Being". *Family Relations* 41: 440–445.
- Mirowsky, J. 1996. "Age and the Gender Gap in Depression". *Journal of Health and Social Behavior* 37: 362–380.
- Mirowsky, J., C.E. Ross 1992. "Age and Depression". *Journal of Health and Social Behavior* 33: 187–205.
- Mirowsky, J., C.E. Ross 2001. "Age and the Effect of Economic Hardship on Depression". *Journal of Health and Social Behavior* 42: 132–150.
- Mookherjee, H.N. 1992. "A comparative Assessment of Life Satisfaction in the United States". *Journal of Social Psychology* 132: 407–409.
- Near, J.P., R.W. Rice, R.G. Hunt 1978. Work and Extra-Work Correlates of Life and Job Satisfaction. *Academy of Management Journal* 21: 248–263.
- Near, J.P., R.W. Rice, R.G. Hunt 1980. The Relationship Between Work and Nonwork Domains: A Review of Empirical Research 5: 415–429.
- Nozick, R. 1989. *The examined life*. New York: Simon & Schuster.
- Palmore, E., C. Luikart 1972. "Health and Social factors Related to Life Satisfaction". *Journal of Health and Social Behavior* 13: 68–79.
- Peters, A., A.C. Liefbroer 1997. "Beyond Marital Status: Partner History and Well-Being in Old Age". *Journal of Marriage and the Family* 59: 687–699.
- Raftery, A. 1995. "Bayesian Model Selection in Social Research". In: P. Marsden (ed.): *Sociological Methodology*, Vol. 25, Oxford: Blackwell Publishers.
- Rindfuss, R.R., A. van den Heuvel 1990. "Cohabitation: precursor to marriage or an alternative to being single?". *Population and Development Review* 16: 703–726.
- Rogers, R. G. 1995. "Marriage, sex, and mortality". *Journal of Marriage and the Family* 57: 515–526.

- Rosenfield, S., J. Vertefuille, D.D. Mcalpine 2000. "Gender Stratification and Mental Health: An Exploration of Dimensions of the Self". *Social Psychology Quarterly* 63: 208–223.
- Ross, C.E., J. Mirowsky, K. Goldsteen 1990. "The impact of the family on health: The decade in review". *Journal of Marriage and the Family* 55: 1059–1078.
- Ryan, J., M. Hughes, J. Hawdon 1998. "Marital Status, General-life Satisfaction and the Welfare State". *International Journal of Comparative Sociology* 39: 224–236.
- Sandvik, E., E. Diener, L. Seidlitz 1993. „Subjective well-being: The Convergence and stability of self-report and non-self-report measures". *Journal of Personality* 61: 317–342.
- Schieman, S., K. Van Gundy, J. Taylor 2001. "Status, Role, and Resource Explanations for Age Patterns in Psychological Distress". *Journal of Health and Social Behavior* 42: 80–96.
- Smith, T.W. 1979. "Happiness: Time Trends, Seasonal Variations, Intersurvey Differences, and Other Mysteries". *Social Psychology Quarterly* 42 (1):18–30.
- Stack, S., J.R. Eshleman 1998. "Marital Status and Happiness: A 17-Nations Study". *Journal of Marriage and the Family* 60 (2): 527–537.
- Steiner, D.D., D. M. Truxillo 1989. "An Improved Test of the Disaggregation Hypothesis of Job and Life Satisfaction". *Journal of Occupational Psychology* 62: 33–40.
- Toth, J.F., R.B. Brown, X. Xu 2002. "Separate family and community realities? An urban-rural comparison of the association between family life satisfaction and community satisfaction". *Community, Work and Family* 5: 181–202.
- Turner, R.J., D.A. Lloyd 1999. "The Stress Process and the Social Distribution of Depression". *Journal of Health and Social Behavior* 40: 374–404.
- Turner, H. A., R.J. Turner 2004. *Gender, Social Status, and Emotional Reliance*.
- Umberson, D. 1987. "Family Status and Health Behaviors: Social Control as a Dimension of Social Integration". *Journal of Health and Social Behavior* 28: 306–319.
- Umberson, D., M.D. Chen, J.S. House, K. Hopkins, E. Slaten 1996. "The effect of social relationships on psychological well-being: Are men and women really so different?" *American Sociological Review* 61: 837–857.
- Waite, L.J., M. Gallagher 2000. *The Case for Marriage*. New York: Broadway Books.
- Williams, K.J., G.M. Alliger 1994. "Role Stressors, Mood Spillover, and Perception of Work-Family Conflict in Employed Parents". *Academy of Management Journal* 37: 837–868.

Shrnutí

Text se zabývá problematikou životní spokojenosti a štěstí českých mužů a žen v šetření ISSP 2002. Nejprve se shrnuje diskuse o tom, jak životní spokojenost a štěstí v sociálních vědách chápat a zda a jak je možné je měřit. Jádro studie spočívá ve zpracování kvantitativních dat o spokojenosti se životem, rodinou a prací v české populaci a faktorech, které ji ovlivňují. Pozornost se věnuje základním sociodemografickým faktorům (pohlaví, věku, vzdělání, rodinnému stavu a soužití) a tomu, nakolik je celková životní spokojenost ovlivněna spokojeností s rodinou a spokojeností s prací.

Jádrem analýz jsou regresní modely, ve kterých je vysvětlující proměnnou celková životní spokojenost. Pohlaví životní spokojenost významně neovlivňovalo a muži a ženy jsou se svým životem spokojeni přibližně stejně. Pracovalo se jak s lineárním, tak s kvadratickým výrazem věku, který testoval, zda životní spokojenost nestoupá až do středního věku a pak opět neklesá. Výsledky ukazují, že s rostoucím věkem životní spokojenost klesá a tento vztah je lineární, tedy čím jsou lidé starší, tím méně spokojeni jsou se svým životem. Ze vzdělanostních skupin se vydělují lidé se základním vzděláním, kteří jsou v průměru méně spokojeni se svým životem než lidé vzdělanější (rozdíly jsou přibližně 0,20 bodu).

Životní spokojenost rovněž souvisela s rodinným stavem a typem soužití. Srovnáme-li vliv rodinného stavu a vzdělání, rodinný stav je důležitějším prediktorem životní spokojenosti než vzdělání. Ženy jsou nejspokojenější v manželství a nejméně spokojené, pokud žijí samy. Muži jsou rovněž nejméně spokojeni, pokud žijí sami, na rozdíl od žen však v jejich případě není důležitý rodinný stav, ale to, zda žijí s partnerkou. Celková životní spokojenost je rovněž ovlivněna tím, nakolik jsou lidé spokojeni se svým rodinným životem, a ukázalo se, že manželství ovlivňuje celkovou životní spokojenost pozitivně pouze v případě, pokud jsou lidé se svým rodinným životem spokojeni.

Dále se analyzoval vztah mezi životní spokojeností, spokojeností s rodinou a spokojeností s prací. V tomto případě se tedy zpracovávaly pouze údaje za ty respondenty, kteří v době šetření pracovali. Ukázalo se, že spokojenost s prací je méně důležitá než spokojenost s osobním životem. Předpokládalo se rovněž, že práce bude více ovlivňovat muže než ženy a její vliv bude silnější u vzdělanějších lidí, ale data tuto hypotézu nepotvrdila.

Summary

This study examines the life satisfaction and happiness of Czech men and women as surveyed in the ISSP 2002. First, it summarises the discussion on how life satisfaction and happiness are understood in the social sciences, and whether and how it is possible to measure such things. The core part of the study involves processing quantitative data on satisfaction with life, family, and jobs in the Czech population, and the factors that influence satisfaction. Attention is devoted to basic socio-demographic factors (gender, age, education, marital status, cohabitation) and to the question of how much general satisfaction with life is influenced by family and work satisfaction.

The analysis was conducted using regressive models in which the explanatory variable was general life satisfaction. Gender did not have a significant influence on life satisfaction, and men and women are roughly equally satisfied with their lives. Linear and quadratic expressions of age were used to test whether life satisfaction increases into middle age and then begins to decline. The results showed that as a person ages, satisfaction with life decreases, and that this relationship is linear, thus the older a person is the less satisfied they are with their life. With regard to education there are differences between educational groups, as people with elementary education are on average less satisfied with their lives than people with higher levels education (the differences equal approximately 0.20 of a point).

A connection was also detected between life satisfaction and marital status, cohabitation, or the living arrangement. In a comparison of the influence of marital status or education, marital status proved to be a stronger determinant of life satisfaction than education. Women are most satisfied in a marriage and least satisfied when they live alone. Men are also least satisfied when they live alone, but unlike women marital status is not important; what is relevant is whether they are living with a partner or not. General life satisfaction is also influenced by how satisfied people are with their family life, and it was found that marriage influences general life satisfaction positively only in the case where people are satisfied with their family life.

Finally, the study also analysed the relationship between life satisfaction, family satisfaction, and work satisfaction. In this case, data on respondents who were working at the time of the survey were used. The analysis revealed that work satisfaction is less important than a person's satisfaction with their personal life. It was expected that work would have a stronger influence on men's satisfaction than on women's, and that this influence would be even stronger among people with higher levels of education, but this hypothesis was not confirmed.

Zusammenfassung

Der Text beschäftigt sich mit der Problematik der Lebenszufriedenheit und des Glücks tschechischer Männer und Frauen in der Studie ISSP 2002. Zuerst wird die Diskussion darüber zusammengefasst, wie man Lebenszufriedenheit und Glück in den Sozialwissenschaften auffasst und ob man sie messen kann. Der Kern der Studie besteht in der Verarbeitung quantitativer Daten über die Zufriedenheit in der tschechischen Bevölkerung bezüglich Leben, Familie und Arbeit. Außerdem wurden Faktoren untersucht, die diese Zufriedenheit beeinflussen. Dabei wird sowohl den grundlegenden soziodemographischen Faktoren (Geschlecht, Alter, Bildung, Familienstand, Zusammenleben) besondere Aufmerksamkeit gewidmet als auch dem Umstand, inwieweit die Lebenszufriedenheit insgesamt von der Zufriedenheit mit der Familie und der Zufriedenheit mit der Arbeit beeinflusst wird.

Kern der Analysen sind Regressionsmodelle, in denen die erklärende Variable die allgemeine Lebenszufriedenheit ist. Das Geschlecht beeinflusste die Lebenszufriedenheit nur in sehr geringem Maße – Männer und Frauen sind mit ihrem Leben ungefähr gleich zufrieden. Das Alter wurde sowohl linear als auch im Quadrat untersucht, letzteres zur Kontrolle, ob die Lebenszufriedenheit nicht bis zum mittleren Alter ansteigt und dann wieder abfällt. Die Ergebnisse zeigen, dass die Lebenszufriedenheit mit steigendem Alter linear sinkt, d. h. je älter die Menschen sind, desto weniger zufrieden sind sie mit ihrem Leben. Aus den Bildungsgruppen fallen Menschen mit niedrigem Bildungsstand heraus, die im Durchschnitt mit ihrem Leben weniger zufrieden sind als gebildete Menschen (der Unterschied liegt bei ca. 0,20 Punkten).

Die Lebenszufriedenheit hängt auch vom Familienstand und der Art des Zusammenlebens ab. Wenn man den Einfluss des Familienstandes und der Bildung vergleicht, zeigt sich, dass der Familienstand ein wichtigerer Prädiktor der Lebenszufriedenheit ist als die Bildung. Frauen sind in Ehen am zufriedensten und am unzufriedensten, wenn sie allein leben. Männer sind ebenfalls am unzufriedensten, wenn sie allein leben, im Gegensatz zu Frauen ist in ihrem Fall jedoch nicht der Familienstand wichtig, sondern ob sie mit einer Partnerin zusammenleben. Die allgemeine Lebenszufriedenheit wird auch davon beeinflusst, inwieweit die Menschen mit ihrem Familienleben zufrieden sind. Es zeigte sich, dass eine Ehe die Lebenszufriedenheit nur dann positiv beeinflusst, wenn die Menschen mit ihrem Familienleben zufrieden sind.

Ferner wurde die Beziehung zwischen Lebenszufriedenheit, Zufriedenheit mit der Familie und Zufriedenheit mit der Arbeit analysiert. In diesem Fall wurden nur die Angaben der Respondenten verarbeitet, die zum Zeitpunkt der Studie arbeiteten. Es zeigte sich, dass die Zufriedenheit mit der Arbeit weniger wichtig als die Zufriedenheit mit dem persönlichen Leben ist. Es wurde angenommen, dass Arbeit Männer stärker als Frauen beeinflusst und ihr Einfluss bei gebildeteren Menschen höher sein würde. Die Daten bestätigten diese Hypothesen jedoch nicht.

Sociologické studie/Sociological Studies

- SS 04:11 J. Černý, M. Sedláčková, M. Tuček: Zdroje utváření skupinových mentalit v České republice po roce 1989; 101 s.
- SS 04:10 M. Hájek (ed.): Hierarchy as the Strength and Weakness of Communist Rule. The Legacy of Communist Rule IV: A Volume of Papers from the Seminar Held in Prague on September 11-12, 2003; 167 s.
- SS 04:09 K. Vlachová, B. Řeháková: Česká národní identita po zániku Československa a před vstupem do Evropské unie; 39 s.
- SS 04:08 A. Křížková: Životní strategie podnikatelek a podnikatelů na přelomu tisíciletí; 63 s.
- SS 04:07 J. Chaloupková, P. Šalamounová: Postoje k manželství, rodičovství a k rolím v rodině v České republice a v Evropě; 60 s.
- SS 04:06 D. Hamplová: Životní spokojenost: rodina, práce a další faktory; 43 s.
- SS 04:05 Z. R. Nešpor (ed.): Jaká víra? Současná česká religiozita/spiritualita v pohledu kvalitativní sociologie náboženství; 115 s.
- SS 04:04 J. Večerník: Structural Tensions in the Interface between the Labour Market and Social Policy in the Czech Republic; 87 s.
- SS 04:03 T. Kostecký, D. Čermák: Metropolitan Areas in the Czech Republic – Definitions, Basic Characteristics, Patterns of Suburbanisation and Their Impact on Political Behaviour; 57 s.
- SS 04:02 S. Pikálková (ed.): Mezinárodní výzkum násilí na ženách - Česká republika / 2003: příspěvek k sociologickému zkoumání násilí v rodině; 152 s.
- SS 04:01 L. Linek: Volby do Evropského parlamentu 2004 – analýza volební účasti a stranické podpory v České republice; 73 s.

Sociologické texty/Sociological Papers

(vycházely do roku 2003, jedná se o edici pracovních textů od autorů ze Sociologického ústavu AV ČR a jejich spolupracovníků, na kterou Sociologické studie/Sociological Studies navazují)

- SP 03:12 M Hájek (ed.): Hierarchie jako přednost i slabina komunistického vládnutí; 112 s., 161 Kč
- SP 03:11 M. Tuček, J. Mišovič: Pohled české veřejnosti na elity působící v politice a ekonomice; 57 s., 86 Kč
- SP 03:10 M Hájek, T. Holeček, J. Kabele, P. Kohútek, J. Maršálek, Z. Vajdová: Rekonstrukce komunistického vládnutí na konci 80. let; 202 s., 234 Kč
- SP 03:9 A. Křížková, H. Hašková: Women's Civic and Political Participation in the CR and the Role of the Gender Equality and Accession Policies; 102 s., 146 Kč
- SP 03:8 M. Kreidl, T. Lebeda: Pre-election polls, election results and validity of measurement before the 2002 elections; 43 s., 57 Kč
- SP 03:7 J. Krejčí: Výzkumy stranických preferencí, jejich uplatnění ve společnosti a jejich kvalita; 68 s., 103 Kč
- SP 03:6 Z. R. Nešpor, P. Holub, M. Skovajsa: Proměny českých socioekonomických hodnot na přelomu 20. a 21. století; 69 s., 123 Kč
- SP 03:5 P. Sunega: Objektivní a subjektivní hodnocení finanční dostupnosti bydlení v ČR v průběhu 90. let; 100 s., 148 Kč
- SP 03:4 D. Hamplová: Vstup do manželství a nesezdaného soužití v České republice po roce 1989 v souvislosti se vzděláním; 50 s., 67 Kč
- SP 03:3 J. Večerník: Work and Job Values in CEE and EU Countries; 50 s., 134 Kč
- SP 03:2 F. Zich, O. Roubal, B. Spalová: Mezigenerační biografická konfigurace obyvatel české části Euroregionu Nisa; 120 s., 134 Kč
- SP 03:1 P. Matějů, B. Řeháková, N. Simonová: Strukturální determinace růstu nerovností; 49 s., 80 Kč

- SP 02:13 E. Rendlová, T. Lebeda: Výzkumy veřejného mínění – teoretické souvislosti a praktická aplikace; 52 s., 100 Kč
- SP 02:12 M. Havelka, M. Tuček, J. Černý, J. Česal, M. Hudema: Skupinové mentality; 85 s., 154 Kč
- SP 02:11 M. Hájek, T. Holeček, J. Kabele, J. Kandert, P. Kohútek, Z. Vajdová: The World of Hierarchies and Real Socialism; 108 s., 190 Kč
- SP 02:10 A. Křížková, L. Václavíková-Helšusová: Sociální kontext života žen pracujících v řídicích pozicích; 48 s., 107 Kč
- SP 02:9 L. Linek, P. Rakušanová: Parties in the Parliament. Why, When and How do Parties Act in Unity?; 73 s., 81 Kč
- SP 02:8 A. Křížková: Životní strategie manažerek: případová studie; 67 s., 129 Kč
- SP 02:7 T. Kostecký, J. Stachová, D. Čermák: Region a politika; 76 s., 116 Kč
- SP 02:6 M. Hájek, T. Holeček, J. Kabele, J. Kandert, P. Kohútek, Z. Vajdová: Svět hierarchií a reálný socialismus; 97 s., 169 Kč
- SP 02:5 P. Sunega, D. Čermák, Z. Vajdová: Dráhy bydlení v ČR 1960 – 2001. 97 s., 177 Kč
- SP 02:4 Z. R. Nešpor: Reemigranti a sociálně sdílené hodnoty. Prolegomena k sociologickému studiu českých emigračních procesů 20. století se zvláštním zřetelem k západní reemigraci 90. let; 85 s., 148 Kč
- SP 02:3 M. Lux: Spokojenost českých občanů s bydlením; 56 s., 93 Kč
- SP 02:2 N. Simonová: The Influence of Family Origin on the Evolution of Educational Inequalities in the Czech Republic after 1989; 36 s., 73 Kč
- SP 02:1 P. Machonin, M. Tuček: Zrod a další vývoj nových elit v České republice (od konce osmdesátých let 20. století do jara 2002; 64 s., 97 Kč
- SP 01:12 M. Hájek, T. Holeček, J. Kabele, P. Kohútek, Z. Vajdová: Kdo se bojí hierarchií? Dědictví komunistické vlády; 99 s., 133 Kč
- SP 01:11 H. Jeřábek a E. Veisová: 11 September. Mezinárodní internetový komunikační výzkum International On-line Communication Research; 60 s., 95 Kč
- SP 01:10 J. Rychtaříková, S. Pikálková, D. Hamplová: Diferenciace reprodukčního a rodinného chování v evropských populacích; 83 s., 117 Kč
- SP 01:9 T. Kostecký: Vzestup nebo pád politického regionalismu? Změny na politické mapě v letech 1992 až 1998 – srovnání České a Slovenské republiky; 96 s., 133 Kč

- SP 01:8 M. Novák a K. Vlachová: Linie štěpení v České republice. Komparace národní úrovně s příkladem konkrétní lokality; 32 s., 68 Kč
- SP 01:7 D. Kozlíková: Romská otázka – překážka vstupu České republiky do Evropské unie?; 64 s., 100 Kč
- SP 01:6 P. Soukup: ISSP – Životní prostředí; 74 s., 105 Kč
- SP 01:5 J. Večerník: Mzdová a příjmová diferenciacie v České republice v transformačním období; 66 s., 111 Kč
- SP 01:4 F. Zich: The Bearers of Development of the Cross-Border Community on Czech-German Border; 54 s., 88 Kč
- SP 01:3 P. Sunega: Adresný příspěvek na nájemné v prostředí České republiky: komparace vybraných modelů; 96 s., 138 Kč
- SP 01:2 M. Kreidl: The Role of Political, Social and Cultural Capital in Secondary School Selection in Socialist Czechoslovakia, 1948–1989; 48 pp., 89 Kč
- SP 01:1 P. Štěpánková: Income Maintenance Policies, Household Characteristics and Work Incentives in the Czech Republic; 40 pp., 77 Kč
- SP 00:7 L. Simerská, I. Smetáčková: Pracovní a rodinná praxe mladých lékařek; 70 s., 95 Kč
- SP 00:6 P. Machonin, L. Gatnar, M. Tuček: Vývoj sociální struktury v české společnosti 1988–1999; 70 s., 101 Kč
- SP 00:5 K. Vlachová: Stranická identifikace v České republice; 38 s., 62 Kč
- SP 00:4 M. Kreidl: What makes inequalities legitimate? An international comparison; 54 pp., 80 Kč
- SP 00:3 D. Hamplová: Náboženství a nadpřirozeno ve společnosti (mezinárodní srovnání na základě jednoho empirického výzkumu); 64 s., 90 Kč
- SP 00:2 K. Müller, V. Štědrónský: Transformace a modernizace společnosti na příkladech vybraných institucí. První část případových studií: střední průmyslový podnik, softwarová firma, banka, různá zdravotnická zařízení, vysokoškolský institut; 116 s., 109 Kč
- SP 00:1 M. Lux: The housing policy changes and housing expenditures in the Czech Republic; 64 pp., 82 Kč

Životní spokojenost: rodina, práce a další faktory

Dana Hamplová

Edice Sociologické studie/Sociological Studies 04:06

Řídí: Marie Čermáková

Překlady: Robin Cassling, Daniel Meier

Redakce: Anna Gabrielová

Návrh edice a obálka: Zdeněk Trinkewitz

Sazba: Martin Pokorný, REKOSA

Tisk a vazba: Knihovna Akademie věd ČR, Praha

Vydal: Sociologický ústav AV ČR

Jilská 1, 110 00 Praha 1

Náklad 170 výtisků

1. vydání

Prodej zajišťuje Tiskové a ediční oddělení

Sociologického ústavu AV ČR

tel.: 222 221 761, fax: 222 220 143

e-mail: Eva.Strnadova@soc.cas.cz